

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографски)

на

XIV-то обикновено Народно събрание.

Трета редовна сесия.

III заседание, срѣда, 20 октомврий 1910 г.

(Открито отъ прѣдседателя г. Д-ръ П. Ораховацъ, въ 3 ч. 15 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателъ: (Звъни) Засѣданието се отваря. Моля г. секретаря да прѣвѣри присѣтствующитѣ г. г. народни прѣдставители.

Секретарь И. Паликрушевъ: (Прочита списъка. Отсѣдствуватъ народнитѣ прѣдставители: г. г. Алексангеловъ, Д. Атанасовъ, М. Ахмедовъ, М. Бакърджиевъ, Никола Георгиевъ, Г. Господиновъ, М. Дановъ, В. Димчевъ, Д-ръ И. Дрънковъ, А. Дюлгеровъ, П. Ивановъ, Д-ръ Г. Калинковъ, А. Каназирски, Н. Коляровъ, А. Красевъ, М. Кърпаровъ, В. Мантовъ, И. Марковски, Н. Митевъ, Д. Митовъ, Е. Начевъ, К. Поваковъ, Д. Папазовъ, С. Паприковъ, П. Петровъ, Д. Поповъ, Д. Раневъ, С. Родевъ, С. Рожевъ, И. Реджебовъ, С. Савовъ, И. Саллабашевъ, И. Самарджиевъ, Т. Тахировъ, П. Тодоровъ I, X. Тоневъ, Н. Топаловъ, А. Филиповъ и Д. Чакъровъ)

Прѣдседателъ: Отъ 203 народни прѣдставители присѣтствуватъ 164 души. Има нужното число за редовността на засѣданието.

Постѣпили сѣ двѣ запитвания отъ никополски народенъ прѣдставителъ г. Александъръ Димитровъ.

Първото запитване е къмъ г. министра на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията: (Чете) „На основание чл. 107 отъ конституцията, моля г. министра на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията да отговори: 1. Истина ли е, че прѣвозитѣ на разнитѣ пратки за личнитѣ нужди на двореца по българскитѣ държавни желѣзници се извършва на вересия и не се плащатъ никакви такси? 2. Истина ли е, че дворецътъ дължалъ на държавното съкровище стотина хиляди лева, произходящи отъ неплатени такси? 3. Ако е истина, то възъ основа на кой законъ и по чие нареждане се върши това? 4. Не мисли ли г. министърътъ на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията да изиска тия суми отъ двореца и, като накаже виновницитѣ на това безредие, да нареди за въ бѣдѣще пратки за двореца да не се освобождаватъ съ неплатени прѣвозни такси?“

Второто запитване е къмъ г. министра на вътрѣшнитѣ работи: (Чете) „Възъ основа чл. 107 отъ конституцията, моля г. министра на вътрѣшнитѣ работи да отговори: 1. Извѣстно ли му е за произведения

отъ Търновската окръжна постоянна комисия търгъ за доставка на 52 огнеупорни каси за толкозъ селски общини и за неизпълнение отъ страна на фабриканта поемнитѣ условия? 2. По какви причини сѣ приети изработенитѣ каси, макаръ и неотговорящи на условията, когато другъ фабрикантъ е предлагалъ да набави сѣшитѣ такива каси съ 7.500 по-евтино? 3. Какво е направено отъ страна на повѣреното му министерство за наказание виновнитѣ лица и запазване интереситѣ на 52 селски общини, които, личи си, сѣ оштетени съ 7.500 л.“

Слѣдва отговорътъ на г. министра на търговията и земледѣлието на питането на варненския народенъ прѣдставителъ г. Мирски. Има думата г. министърътъ на търговията и земледѣлието.

Министъръ Д-ръ Т. Кръстевъ: Г. г. народни прѣдставители! Г. варненскиятъ народенъ прѣдставителъ ме запитва, да-ли е назначена комисия, която да прѣгледа законопроекта, изработенъ още въ 1906 г. отъ тогавашния министъръ на търговията и земледѣлието, за осигуряване на работницитѣ при насърчаванитѣ отъ държавата промишлени прѣдприятия: отъ злоупотрека — при болестъ, при старостъ и при инвалидность — такъвъ е поне законопроектътъ. Този законопроектъ е билъ внесенъ отъ тогавашния министъръ, миналъ е на двѣ четения, но отпослѣ е изоставенъ. Досега въ министерството не сѣ за занимавали съ прѣработване на този законопроектъ. Това, обаче, не значи, че министерството не се е загрижило по въпроса за работницитѣ, не само за тѣхното застраховане, но и за редъ такива мѣроприятия, които трѣбва да се взематъ по социалното законодателство. Ако не е направено нищо, г-да, то е само затуй защото въ 1906 г. нѣкои закони по социалното законодателство се прокараха — такъвъ е законътъ за женския и дѣтския трудъ, такъвъ е законътъ за инспектората на труда, отъ такова сѣгство е билъ този законопроектъ, който г. Генадиевъ внесе въ 1906 г. и мина на двѣ четения, но въ 1907 г. не го поднови, а го остави да пропадне въ комисията. Имаше тогава причини, които съществуватъ и сега, за да не се заемаме така набързо съ урегулирането на една материя, която не е още доста проучена, защото всички закони по социалното законодателство,

които се написаха — и тѣ не сѣ нищо друго, освѣтъ прѣводѣ отъ френскитѣ закони — когато дойде редѣ да се приложатѣ, не можѣха да се приложатѣ; не можѣха да се приложатѣ изцѣло, защото у насѣ има особени условия, защото у насѣ работническото стои малко по-иначе отъ работническото на западѣ. И затуй министерството е наредило една анкета да прѣвѣри защо това социално законодателство не може да бѣде приложено и какѣ то трѣбва да бѣде реформирано, за да бѣде приложено и да даде резултатитѣ, които прѣслѣдва. Тази анкета е събрала вече доста материялѣ; той ще бѣде публикуванѣ. Отъ тази анкета се вижда, че такова работничество, каквото има на западѣ, у насѣ нѣма. У насѣ индустрията, която така силно се подпомага отъ държавата, страда отъ туй, че нѣма опитни работници. У насѣ даже, ако щете, работничество въ тази форма, въ каквато е на западѣ, не съществува: тукѣ работниците сѣ повече проходящи хора, които отиватѣ въ извѣстно врѣме прѣзѣ годината да работятѣ, когато нѣматѣ работа у тѣхѣ си, защото тѣ се комплектуватѣ обикновено отъ земледѣлското население. Отива извѣстно врѣме да работи тамѣ и слѣдѣ като му се окаже работа на полето, нануша фабриката и отива да работи своята земледѣлска работа. И фактѣ е, че прѣзѣ най-силната земледѣлска работа у насѣ фабричитѣ спиратѣ, нѣкои даже свършено. Въ други фабрики има само дѣца, обикновено момичета, каквито сѣ работилницитѣ за шевѣ, тютюно-работилницитѣ и пр., дѣто работятѣ повече момичета, по-малки отъ 20 години, дотогава, докато се ожениатѣ. Следователно, да се мисли, че такива работници ще се застраховатѣ за старостѣ, или въобще да се застраховатѣ при днешнитѣ условия, това ще бѣде за тѣхѣ една тежестѣ, защото тѣ не сѣ работници, които ще остарѣятѣ въ фабричитѣ, а сѣ работници проходящи. Има ли у насѣ професионални работници, както на западѣ при извѣстни фабрики и мини, дѣто бащата, дѣдото на работника сѣ работили и той работи, тамѣ се е родилѣ, тамѣ ще умрѣ? Такива нѣма. Следователно, у насѣ работническото съсловие сега се формира и докато не се изучи въ каква форма се проявява това работническо съсловие, не можемѣ да отидемѣ да работимѣ закони, защото законитѣ, които работимѣ за тѣхѣ, се оказѣха неприложими. Ние не искаме да пишемѣ закони само на каига, безѣ да се приложатѣ, както се направи по-рано.

Ето защо, досега не е била назначена никаква комисиия, която да прѣгледа и прѣработи този законопроектѣ, изоставенѣ отъ самия неговѣ авторѣ, г. Геннадиевѣ, който го внесе въ 1906 г., но не го поднови въ 1907 г., защото е видѣлѣ, че и тѣзи социални закони, които е прокаралѣ, не могатѣ да бѣдатѣ приложени. Тази материя министерството изучѣва, прави анкета, има събрани свѣдѣния; съобщавамѣ ви, че тѣ ще бѣдатѣ публикувани, и слѣдѣ като се изучи тази материя, можемѣ да пристѣпимѣ да я урегулируемѣ съ такива закони, каквито иска г. Мирски. При насърчаванитѣ отъ държавата прѣдприятия въ закона за мѣстната индустрия, които задължаватѣ господаритѣ да подпомагатѣ работническото въ случай на болестѣ, да ги цѣрятѣ и пр. Специално за държавнитѣ работници има специаленѣ законѣ по Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията, което извършѣва общественитѣ прѣдприятия у насѣ, и той задължава държавата да ги цѣри и подпомага.

Това имахѣ да отговоря на запитването на г. Мирски.

Прѣдседателѣ: Има думата г. Мирски.

К. Мирски: Въ третата алинея на чл. 60 отъ правилника за вѣтрѣшния редѣ на Народното събрание се казва: (Чете) „Ако прѣдседателѣтѣ, който е отправилѣ питането, остане недоволенѣ отъ да-

дения му отговорѣ, той трѣбва да се обясни за това въ продължение на 5 минути най-много“. Азѣ, понеже не съмѣ напълно доволенѣ отъ отговора на г. министра, дълженѣ съмѣ да се обясня.

Това, което е направилѣ единѣ отъ неговитѣ прѣдшественици, като билѣ създалѣ закони неприложими, при днешния кабинетѣ се оказѣ приложимо. Г. Ляпчевѣ, като министърѣ на търговията и земледѣлнето, приложи закона за женския и дѣтски трудѣ.

Министърѣ Т. Кръстевѣ: Не е вѣрно. Изцѣло не го е приложилѣ; помѣчи се да го приложи.

К. Мирски: Ако изцѣло не го е приложилѣ, може би е срѣцналѣ на срѣща си нѣкоя голѣма сила — да не кажа велика сила. (Смѣхѣ)

Относително пъкъ втория законѣ, той не се приложи и отъ г. Ляпчева, за голѣмо съжаление, сѣ което даже се направи едно беззаконие, понеже този законѣ днесѣ съществува, той ужѣ е дѣйствуещѣ, и той пише да имаме 12 инспектори на труда, а ние ги нѣмаме.

Относително застраховката на работницитѣ на държавата, вѣрно е, че за тѣхѣ има една наредба малко-много удовлетворителна. Относително застраховката на работницитѣ въ насърчаванитѣ отъ държавата индустрии, по това нѣма нищо, което да ползува работницитѣ ефикасно. А нѣма нищо, г. министре, най-вече за работницитѣ, които работятѣ въ прѣдприятията, отдавани отъ държавата. Въ Варна единѣ нещастникѣ се смаза между два вагона благодарение небрѣжността на управляющия трѣна на дружеството, което ни построи пристанището; 5 стотинки не взѣха жена му или дѣтенцето му. Имаме много такива случаи. Ако не можемѣ да говоримѣ за застраховане на работницитѣ поради старостѣ, то за застраховането нмѣ въ случай на злополука можемѣ и сме длѣжни да говоримѣ.

Не е вѣрно, че нѣма у насѣ работници; имаме ги съ-десетки хиляди — статистиката е налице.

Прѣдседателѣтѣ: Минаваме на дневния редѣ.

На първо мѣсто стои докладѣтѣ на комисията по изработване проектѣ за отговорѣ на тронното слово. Моля г. докладчика да прочете този проектѣ.

Докладчикѣ Д. Мишевѣ: Г. г. народни прѣдставители! Избраната отъ васѣ комисия за изработване проектѣ за отговорѣ на тронната рѣчь извърши възложената ѣ работа. Тя избра единѣ отъ членоветѣ си, комуто възложи да приготви проекта; проектѣтѣ се приготви и прѣдседателѣтѣ свика комисията на заседание вчера, въ 4 ч.; проектѣтѣ се прочете, разгледа се и въ заседанието, въ което присѣствуваха 11 членове отъ 15, се прие единодушно. Ето проектѣтѣ, който се прие и който имамѣ честѣ да прочета на почитаемото народно прѣдставителство, като приемането му остане на неговото благоусмотрѣние: (Чете)

„Ваше Величество,

„Народното прѣдставителство сърдечно благодарни на Ваше Величество за оцѣнката на неговата минала законодателна дѣйностѣ и за доволството Ви отъ нейната насока. Проникнато дълбоко отъ своето призвание, то ще слѣдва съ същото съзнание и постоянство дѣйностѣта си за прѣуспѣването на отечеството и за благосъстоянието на народа.

„Ваше Величество,

„Въ посѣдението на държавнитѣ глави, което Ваше Величество, по желанието на правителството, прѣдприе и ще продължи, народното прѣдставител-

ство вижда не само актъ на възможност, но и дългъ, който новото достойнство на България и държавнически съображения налагатъ. Поради това то съ радост отблъзва блъскавия приемъ, който Царятъ на българитъ намѣри въ столицата на велика и братска Русия, отъ дѣто изгрѣ свободата за българския народъ и дойде мощна подкрѣпа на независима България; сѣщо и тоя въ столицата на Франция — огнище на идеитъ, свободата и свѣтлината. Цѣлиятъ български народъ е дълбоко трогнатъ отъ сърдечнитъ възхвали и почести, съ които е акламиранъ и поздравенъ и въ двѣтъ столици за своя уснѣхъ и напредѣкъ.

„Като отблъзва съ надлежното доволство тържественния приемъ въ съединната империя, съ която ни свързватъ много общи интереси, народното прѣдставителство съ радостъ посрѣща думитъ на Ваше Величество за тъй блъскавата и сърдечна срѣща, които Ви направи въ Цетина братскиятъ и храбъръ черногоРСки народъ и неговиятъ достоенъ вождь, Негово Величество кралъ Никола.

„Ваше Величество,

„Народното прѣдставителство, като отблъзва съ благодарностъ, че България е въ отлични отношения съ всички велики сили и се радва на тѣхнитъ симпатии, вмѣнява си въ особенъ дългъ да подкрѣпи правителството въ грижитъ да затвърди и усили тѣх симпатии, тъй цѣлни и насѣщи за задачитъ на България.

„Ваше Величество,

„Народното прѣдставителство посрѣща съ вѣра прѣобразувания кабинетъ и съ готовностъ ще му даде своята мощна подкрѣпа въ културнитъ, социални и економически реформи, които врѣмето и интереситъ на страната налагатъ, както и въ неговитъ усилия да брани и отстоява интереситъ на нацията.

„Ваше Величество,

„Редътъ и законността — гаранция за свободитъ на гражданитъ и основа на модерната държава — всѣкога сѣ били пръвъ дългъ на народното прѣдставителство. Въ съзнание на този дългъ, то ще изучи съ надлежната грижливостъ законопроектитъ, които ще му се прѣдставятъ, и прѣдимно ония, които мѣрятъ стабилностъ за държавата и благосѣстоанне за народа.

„Съ тази готовностъ и съ Божиата помощъ то ще се счита честито, ако може да оправдае надеждитъ на народа и короната.

„Да живѣе Негово Величество Царятъ!

„Да живѣе Нейно Величество Царицата!

„Да живѣе Негово Царско Височество Прѣстолонаследникътъ!

„Да живѣе България!“

Прѣдседателъ: Има думата г. Стамболийски.

А. Стамболийски: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Всички, вѣрвамъ, прѣдчувствувате, че е настѣпилъ денътъ, за да се подложи на послѣдно и окончателно разглеждане равномѣтката на демократическото правителство. Една сурова, една непривѣтлива атмосфера, сѣкашъ, е сковавала всичко, отъ което зависи съдбата на това правителство. И съ око̀то на най-непроницателния зритель може да се види, че то се готви за пѣтъ. Най-ре-
лефно, най-краснорѣчиво свидѣтствува, че правителството е въ прѣдсмъртната си агония, сухостъта, анемичността на тронното слово. Въ него днешното правителство най-добрь е обрисувало кризиса, който

прѣживѣва по настоящемъ. Чувствайки себе си вече немошно да се разправи съ тежкитъ задачи, които бившѐто, прѣдшествующѐто сѣмболовистѐско правителство му остави като злополу̀чно наслѣдство, чув-
ствайки себе си като некадърно да се разправи и съ всички ония тежки сплетни, които се създадохѣ по него̀ва собствена вина, то, вмѣ̀сто да излѣ̀зе ясно да обрису̀ва положението на страната така, какъ̀то си е въ дѣ̀йствителностъ, се е задоволило само съ нѣ̀колко сухи, съ нѣ̀колко голи, съ нѣ̀колко салонни, съ нѣ̀колко да̀же лъжливи фрази, да изпълни чисто и просто една формалностъ прѣ̀дъ народното прѣд-
ставителство. Нѣ̀що повече да̀же. Демократическото правителство, до̀волно изтър̀кано, до̀волно изто̀щено въ водовър̀тежа на непосилнитъ за него̀ задачи, дър̀жавни и народни, до̀волно о̀ще разя̀дегъ него̀виятъ организѣ̀мъ отъ ба̀цила на вѣ̀трѣ̀пния му раз-
колъ̀, като не е имало смѣ̀лостъ̀та, не е имало енер-
гия̀та да излѣ̀зе поне въ кон̀чината на своето власт-
ву̀ване, ако не друго, поне да манифестира съ нѣ̀-
колко крупни реформи за страната. Като не е имало кура̀жа да на̀прави това, то е дало волно̀сти на фа-
талната кня̀жеска рѣ̀жа да украси това тронно̀ слово съ нѣ̀колко фрази, които, като ни каратъ съ споко-
йствие да по̀гледнѐмъ на подписа̀ната присѣ̀да на това правителство, да̀ватъ ни сѣ̀щеврѣ̀менно основание да прѣ̀дполага̀ме, че България ще бѣ̀де подложена на сѣ̀що такѝва съ̀тресения, на каквито е била сви-
дѣ̀телка и по̀-рано. Намѐнитъ, уговорѣ̀нитъ за прѣ̀д-
ложенне нескончаѐмитъ пѣ̀тешества на кня̀зъ Ферди-
нанда — нескончаѐми не само отка̀къ днешното пра-
вителство е на вла̀стъ, но отка̀къ кня̀зъ Фердинандъ е ста̀пилъ на българския прѣ̀столъ — и тѣ̀зи за у-
стоя̀ване на нѣ̀какви вѣ̀чно неразрѣ̀шени на̀цис-
на̀лни задачи, сѣ̀ не само укоръ̀ за днешното ужъ̀ демократическо правителство, но сѣ̀ и прѣ̀дметъ за сериозни опасения.

Всичко̀ иде да ни увѣ̀ри, г-да, че демократиче-
ското правителство, изнемо̀гва̀ще подъ̀ тежестъ̀та на собственѝтъ си прѣ̀стѣ̀пления, е ста̀нало пѣ̀лѣ̀на въ-
ра̀жѣ̀тъ на дворцовитъ кра̀гове. Наистина, то ни, ко̀га не се е отличило съ нѣ̀ка̀ква рѣ̀шителна акция протѣ̀въ дворцовитъ понѣ̀злования, по̀ днешното му малоду̀шие свѝдѣ̀телству̀ва, че е настѣ̀пилъ мо-
ментътъ за окончателното му грѣ̀хопа̀дане. Прѣ̀дъ насъ̀ се очерта̀ва вече близката смър̀тъ на днешния кабинетъ. И ниѐ вижда̀ме не само близката смър̀тъ на днешния кабинетъ, но и по̀зора, който ще придру̀жи тая̀ смър̀тъ. А това е най-жа̀лкото. Смър̀тъта за всѣ̀ки единъ̀, който се е родѝлъ, е немѝнуема напа̀стъ, но тѐжко и гор̀ко на онзи, който въ̀ края на своя живо̀тъ лѣ̀пне по̀зоръ̀ на лицето̀ си. Че демократическиятъ кабинетъ̀ ще умрѣ̀, че ще си отидѐ, това е мал̀ко ин-
терѐсно, но че демократическиятъ кабинетъ̀ ще си отидѐ, слѣ̀дъ̀ като да̀де възмо̀жност на кня̀зъ Ферди-
нанда да по̀вика друго правителство, което да под-
ложи страната на новъ̀ те́гостенъ̀ дворцовъ̀ котерѣ̀нъ̀ режимъ̀, това е прѣ̀интересното за насъ̀ и то е, което съ̀ставля̀ва за демократическото правителство едно̀ прѣ̀стѣ̀пление, съ̀ нѝщо неоправда̀но.

Г. г. народни прѣ̀дставители! Здравѣ̀ убѣ̀дени въ близката смър̀тъ, какъ̀то каза̀хъ, на демократическия кабинетъ̀, слѣ̀дейки съ̀ внимание три-годишната му дѣ̀ятелностъ̀, азъ̀ въ̀ тоя моментъ̀ нѣ̀мамъ̀ кура̀жа да апелирамъ̀ къмъ̀ него̀ вече за нѣ̀какви сериозни ре-
форми. Напротивъ̀, азъ̀ смѣ̀тамъ̀, че най-мал̀ко не-
благоразу̀мно е да апелирамъ̀ за реформи къмъ̀ единъ̀ почти разлага̀ющъ̀ се групъ̀. Не; на менѐ и на всѣ̀ки единъ̀ се па̀да да сторѣ̀тъ къмъ̀ този покойникъ̀ снова̀, което обикновѐно се прави, ко̀гато се изпра-
шатъ̀ смъртни останки. (Смѣ̀хъ̀) На менѐ се па̀да да прѣ̀гледа̀мъ, да хвѣ̀рля единъ̀ бѣ̀гълъ̀ по̀гледъ̀ вър̀ху краткѝ, грѣ̀ховния живо̀тъ на демократическото правителство, да на̀пра̀вя една мал̀ка равномѣ̀тка и съ̀ това да изпра̀ти неговитъ̀ останки.

Г-да! За да бъде точна равномъртката на режима на демократитѣ, би трѣбвало да се запитаме, **прѣди** да дойдатъ тѣ на власт, какви зѣлци нужди имаше страната, или, по-право, какво възлагаше българскиятъ народъ, България въобще, на новия кабинетъ, на новото, демократическото правителство. Не е тайна за никого, г-да, че по това врѣме, когато дойдоха демократитѣ на власт, страната бѣ помрачена, бѣ силно потисната отъ една сгъстена по своята суровостъ дворцово-котерийна политическа атмосфера. Повелителни нужди, слѣдователно, налагаха по-скорошното разпрѣсване на тази тегостна, на тази задушлива атмосфера; и не само по-скорошното ѝ разпрѣсване, но и издирване виновницитѣ и изпирването имъ прѣдъ общественя сѣдъ. „Долу стамболовщината, подъ сѣдъ стамболовиститѣ!“ — въ тоя зовъ се кристализираше общественото негодувание. И този зовъ трѣбваше да намѣри отзвукъ въ дѣятелността на всѣко българско правителство, което идѣше да замѣсти стамболовиститѣ; то трѣбваше да се справи съ тѣзи въпроси. И другъ дългъ се налагаше на демократическото правителство освѣтъ разчистването, освѣтъ разпрѣсването на тази атмосфера, противъ която общественото силно негодуваше, и негодуваше противъ нея не само отъ много естествено набралата се злоба въ него, но и отъ желанието да се тури прѣграда единъ пътъ завинаги за сѣществуването на каквито и да е котерийни режими, да се разчисти пѣтътъ за свободно и широко демократическо развитие на България. Не е тайна така сѣщо за никого, че по това врѣме държавното съкровище бѣ се прѣвърнало на сѣщинска плячка за управляющата партия. Всички управляющи кръгове бѣха замѣсени въ крупни гешефти, въ крупни кражби; тѣ систематически плячкосваха България. Отъ друга страна и военщината, „милитаристическата епидемия“, дѣто се казва, бѣ достигнала своята апогей. Сѣщеврѣменно и държавнитѣ финансии бѣха разстроени. А болшинството отъ народа, земледѣлцитѣ, пѣшкаха подъ гнета на една варварска, може да се каже, данѣчна система, чрѣзъ която държавата ставаше най-безсрамно, най-безцеремонно ортакъ на производителѣ. Всичко туй изискваше отъ новото правителство коренни реформи. Тази областъ се нуждаеше отъ една стоманена рѣчка, която да тури край на хайдутлука съ държавнитѣ срѣдства, която да реформира данѣчната ни система и която да създаде условия за новъ економически подъемъ, прѣдизвиканъ отъ нуждитѣ на новото врѣме. Независимо отъ всичко това, поради безразсѣдната и главоломна външна политика на бившето правителство, България бѣ почти периодически подлагана на сътресения. На новото правителство се налагаше дългъ и тукъ да урегулира положението.

Това е, съ общи черти обрисувано, положението, което демократическото правителство сvari — положение, което чакаше отъ него поправление.

Какво направиха демократитѣ, за да облекчатъ участъта на онуй население, което така стихийно, така масово ги подкрѣпи въ генералнитѣ избори? Този въпросъ трѣбва да си зададемъ и да му отговоримъ, за да бъде точна равномъртката за режима за демократитѣ.

Вѣрно е, че всѣки отъ васъ, като добросѣвѣстенъ човѣкъ, може лесно да отговори на този въпросъ, и да отговори съ двѣ думи, че дѣятелността на демократитѣ прѣзъ три-годишното имъ управление е пълно отрицание — подчертавамъ това — на онуй, което тѣ проповѣдваха въ опозиция, на онуй, което страната очакваше отъ тѣхъ и което българскиятъ народъ възлагаше на тѣхъ. Демократическото правителство и до днесъ си остава безсилно да създаде условия за свободно и демократично развитие на страната, условия, които да попрѣчатъ пѣтѣ на единъ вторъ стамболовистски режимъ. И въ настоя-

щето тронно слово ние не виждаме законопроектъ, който да цѣли разширение на пропорционалната изборна система и за законодателнитѣ избори; не виждаме сѣщеврѣменно и законопроекти, които да осигуряватъ пълна автономна, пълна демократична самоуправа на общинитѣ и окръжията. А помнете, че безъ такива законопроекти, безъ такива реформи, каквито и напѣни да има отъ страна на населението отдолу, за да въдвори истински демократизъмъ, тѣ ще бѣдатъ парализирани, ще бѣдатъ осуетени, ще бѣдатъ оскардени и страната вѣчно ще бѣде подлагана на сътресения, на произволи, на беззакония.

Въ тая областъ на дѣятелностъ, демократическото правителство, ако искаше, можеше да запечати завинаги своя партиенъ индивидуалитетъ, ако то мисли, че има такъвъ. Тукъ можеше да прояви то творчество; тукъ именно то можеше, ако не друго, поне да оправдае фирмата, която носи партията, изъ чийто редове излиза това правителство. Да, тукъ можеше да направи крупни реформи, за които да получи благодарността на онзи народъ, който толкозъ много очакваше отъ него. Но напусто! То и до днесъ не се е сѣтило да направи това, и до днесъ не разбира, че тукъ трѣбва да се прояви неговиятъ демократизъмъ, че за дѣятелностъ въ тази областъ българскиятъ народъ най-много възлагаше на него. Като демократическо правителство отъ него се искаше най-първо да създаде условия за демократическо развитие на страната, да попрѣчи пѣтѣ за сѣществуването на сурови и котерийни режими, подобни на тия, като стамболовистския, радославистския — да извиняватъ радославиститѣ — и т. н. (Нѣкои се смѣятъ)

Друго. Демократическото правителство нѣма куража — така поне изглежда — да доизкара докрай дѣлото за сѣдене на стамболовиститѣ. Азъ не виждамъ въ това тронно слово да се споменава за никакъвъ докладъ на изборната анкетна комисиия, въпрѣки обстоятелството, че този докладъ се печата, че той е готовъ. По всичко изглежда, че този докладъ ще остане мендеръ-алтънда — така поне изглежда. Демократическото правителство не така охотно бѣ заставено да се рови въ архивата на своитѣ прѣдшественици, и днесъ — позволете ми да кажа това нѣщо — когато тѣзи артисти въ прѣстѣжнитѣ дѣлѣния, стамболовиститѣ съумѣха чрѣзъ разни байнертови афери и гешефти да оплетатъ нѣкои видни хора въ крупни гешефти, струва ми се, че на демократическото правителство е изчезналъ изцѣло куражътъ да доизкара това дѣло докрай. Дано подозрѣнията ми бѣдатъ опровергнати.

Какво направи правителството за стабилизиране на държавнитѣ финансии? Нищо. То ги завари забъркани, то ги забърка още повече. Съ утолѣмването на държавния бюджетъ до степенъ, щото той да стане непоносимъ за страната, тѣзи финансии още повече се забъркаха. Демократическото правителство докрай си остана непоправимъ податливецъ спрѣмо прищѣвкитѣ на гражданската и военната бюрокрация. Откакъ то е стѣпило на властъ стареало се е да увеличи заплатитѣ на всички чиновници и, струва ми се, ще бждемъ сезирани съ единъ новъ законопроектъ за увеличение заплатитѣ на държавнитѣ служачи. Сѣщото туй правителство закачи държавното съкровище миналата година за паразитскитѣ пенсионни фондове и съ това създаде въ нашия държавенъ бюджетъ една гангрена, която на вѣчни врѣмена ще разяжда нашитѣ финансии. Азъ не виждамъ никакъвъ законопроектъ за реформирането на данѣчната система, за стабилизирането на нашето финансово положение, въпрѣки обстоятелството, че портфейлътъ на финанситѣ се заема отъ новъ човѣкъ.

Сѣщото стори демократическото правителство и по отношение военния бюджетъ. То го утолѣми и сега

може би се готви да поиска новъ кредитъ, както се говори, който да послужи за нови може би гешефти на бъдещитѣ правителства прѣдъ Шнайдера, който бѣ посѣтителъ това дѣло отъ нашия „любимъ“ князь. Сѣщо ние не виждаме законопроекти, които да прѣмахнатъ социалнитѣ недѣзи въ страната, за които толкозъ много се говорѣше въ първото тронно слово, въ словото на извънредната сесия. Не виждаме сѣщо и законопроекти, които да засилятъ нашето производство; напротивъ, въ тая областъ демократическото правителство остави работата така, както я завари. Нѣщо повече даже; съ своята външна политика то отиде да прѣмахне и онѣзи малки факторчета, които мимо всѣкаква воля подпомогнаха нашето економическо развитие; то отиде да затвори и нашия естественъ пазаръ въ Турция.

Демократическото правителство позволи на личния режимъ да се прояви въ по-рѣзка форма. То позволи на князь Фердинанда, по случай търновскитѣ прѣвратъ, да си прикачи една никому непотрѣбна титла, ...

Д-ръ Л. Дѣяновъ: То се каза отдавна.

А. Стамболийски: ... и туй правителство въ-прѣки обстоятелството, че се направи тогава едно беззаконие, нѣма куража и досега да подложи или да се опита да оформи това, което се стори тогазъ. Въпросътъ за свикване велико Народно събрание е назрѣлъ въпросъ, цѣлото общество ви го вече посочи и вие не трѣбваше да манкирате на своя дългъ, а трѣбваше да го вмѣкнете тукъ.

Д-ръ И. Дрѣнковъ: Догодина.

А. Стамболийски: Не догодина, а сега трѣбваше да се вмѣкне, г. Дрѣнковъ.

Дотукъ, г-да, не се свършва пасивътъ на вашето управление, не. Вие се показате не само лоши управници, но и лоши човѣци. Валитѣ ржцѣ сж зацапани въ човѣшка кръвъ. Вашитѣ, казвамъ, защото вие още на врѣмето си се солидаризирахте съ онѣзи ваши другари, които направиха това прѣстѣпление. Съ каквито и оправдателни присѣди да мѣчтите да се отървете, русенскитѣ събития, върху които нѣма пространно да се спирамъ, защото тѣ ше бѣдатъ прѣдметъ на особено разглеждане, когато ще се постави тукъ депозираната интерпелация, русенскитѣ събития, казвамъ, ще останатъ единъ кървавъ паметникъ на вашето управление и жертвитѣ, които така невинно загинаха подъ немилостивата, подъ нечовѣшката ваша властническа рѣка, вѣчно ше терзаятъ вашата свѣсть, ако вие отдавна не сте прѣстапали да се сношавате съ нея.

Но има и друго, г-да; има и друго ваше прѣстѣпление, което съ нищо въ свѣта не можете да оправдаете. Не е тайна вече за никого въ България, че вашитѣ ржцѣ сж зацапани въ мръсни афери, въ мръсни кражби. Вашитѣ ржцѣ, казвамъ, и недѣйте се докача, дѣто казвамъ вашитѣ, защото вие се солидаризирахте съ тѣзи, които сж направили прѣстѣпленията.

Г. Тишевъ: Не е вѣрно.

Д-ръ Л. Дѣяновъ: Кои сж тѣ?

А. Стамболийски: Видни ваши партизани, депутати, чиновници, а може би и министри ...

Д-ръ Л. Дѣяновъ: Кажете кои сж?

А. Стамболийски: ... сж обвинени въ грозни афери, кражби и гешефти, и вие, г-да, нѣмате смѣлостта, нѣмате куража да се разправите съ тѣхъ.

Корупцията въ вашето управление е пустила дълбоки корени и вие нѣмате куража да коренитѣ тая корупция, защото рискувате да разстроите партията си, или, по-право, котерията, защото тогава, когато една партия се прѣвърне въ една такава тайфа, която смѣта държавното съкровище за плячка, тя става вече котерия.

Това е, г-да, което съставлява вашиятъ пасивъ.

Кждѣ е сега нашиятъ активъ? Азъ го не виждамъ и вие нѣма да го съзрѣте. Доскоро вие сочехте извоюването на независима България като вашъ активъ, но откакъ тая независимостъ се позлати, откакъ се узна, че България е станала оръдие на Австрия, откакъ се узна по-сетнѣ, че тая независимостъ е могла да се извоюва съ нишожни срѣдства, че тая независимостъ е могла да се извоюва благодарение само на едно споразумѣние съ Турция, за което цѣлъ е билъ пратенъ и български пратеникъ да прѣговаря съ тогавашния държавникъ Кямилъ-паша и когато тѣзи двѣ държави сж дошли до споразумѣние, тогава се намѣсва вече фаталната рѣка на Австрия, фаталната рѣка на князь Фердинанда, прѣкъсватъ се прѣговоритѣ и става онова, на което ние бѣхме свидѣтели. Когато всичко това се узна, г-да, вие нѣмате вече куража да го изтъквате като активъ.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Отъ кого се узна, г. Стамболийски, такъвъ важенъ фактъ? Трѣбва да знаемъ автора.

А. Стамболийски: Моля; Вие ще ни кажете отъ кого. И читате отъ кого? Има си хасъ! Винаги се потвърждава това и отъ австрийскитѣ вѣстници.

Д-ръ Л. Дѣяновъ: Отъ кой вѣстникъ, моля?

А. Стамболийски: И отъ васъ ще се потвърди, а най-хубаво ще се узнае, когато вие се махнете и разровимъ архивата.

Г. Гроздановъ: Знаете го отъ Вашата фантазия.

А. Стамболийски: Но и дотукъ вашиятъ пасивъ не свършва. Има известна частъ отъ него, която не е спомената — известна частъ, която и днесъ терзае обществената свѣсть, и до днесъ възбужда българското общество. И вие заради тая частъ на своя пасивъ никога и съ никакви мотиви не можете да се оправдаете, освѣнъ съ некадърността. Въпросътъ е за външната ви политика. Ромжотурскиятъ съюзъ и до днесъ стои като демокласъ мечъ надъ главата на България. Въ тронното слово, г-да, вие споменавате за пѣкакви приятелски отношения съ великитѣ държави, за пѣкакви посѣщения съ политическа окраска на чуждестранни дворове. Благодаримъ за такива, приятелски отношения, приятелството на които се състои въ мълчаливо, задкулисно изготвление гробницата на България; благодаримъ за такива посѣщения на дворове, които се прѣвърщатъ въ арени за волности и брътвежи, за пѣкаква клетва на майчини гробове, които пиканиратъ и охладняватъ отношенията ни съ нашитѣ съседни; благодаримъ за такива посѣщения на дворове, кждѣто нашето правителство, кждѣто България, кждѣто българскиятъ народъ се подлага на унижение, на подигравки, на присмѣхъ. Не. По-добрѣ ше сторите, г-да, ако не приказвате за тѣзи посѣщения на чуждестранни дворове, защото, когато приказвате, намъ, като българи, не е приятно да си възобновяваме скръбнитѣ сцени, които станаха въ Петербургъ, въ Цариградъ, въ Цетина. Добрѣ ше сторимъ да оставимъ венчикъ гова въ архивата на забвението и да загворимъ за онова, за което трѣбва да се говори, и то сериозно да се говори; да си кажемъ думата за ромжотурския съюзъ, който плаши всички днесъ въ България.

Д-ръ Л. Дѣяновъ: Докажете първо, че съществува такъв договор, че тогава говорете по него.

А. Стамболийски: А, вие имате смѣлостта да отричате?

Д-ръ Л. Дѣяновъ: Разбира се.

А. Стамболийски: Ще се явите послѣ и ще го докажете.

Нѣма нужда, г-да, да изтъквамъ, че ромжнотурскиятъ съюзъ е резултатъ на нашата гламава външна политика. Ако ние имаме разумна външна политика, нѣмаме днесъ съ тѣта на сърдцето да приказваме за ромжнотурски съюзъ, а щѣхме да приказваме съ радостъ за турскобългарски съюзъ. Но фактътъ е свѣршенъ. На насъ прѣдстои сега да си кажемъ думата какво трѣбва да направи България, за да прѣдпази удара, който може би ѝ се готви, какво трѣбва да направи България, за да балансира положението. Азъ пакъжичко ще кажа мнѣнието си по този въпросъ, мнѣние, което ще бѣде мнѣние и на нашата земеделска група, изъ чийто редове изхождамъ.

Първото нѣщо, г-да, е съществуванетоъ вече на ромжнотурския съюзъ, който азъ вземамъ за фактъ и азъ не вѣрвамъ, че и правителството ще го отрече. Но и да не съществува даже, какъ това, което ние ще прѣпоръчаме, трѣбва да се възприеме. Но нека прѣдположимъ, че съществува, защото никой досега не е успѣлъ да опровергае този изпесенъ фактъ. Първото нѣщо, г-да, което българскиятъ народъ трѣбва да отправи къмъ правителството, изъ чийто партия и да излиза то, е това: часъ по-скоро да се отнеме ръководенето на външната политика изъ ръцѣтъ на князь Фердинанда. Това е първа и належаща работа. Князь Фердинандъ, като ръководителъ на външната политика, се оказа не само некадъренъ, но и пако-стенъ; неговиятъ егонизмъ се прояви по случай търновския прѣвратъ, когато той излагане страната на опасност, когато той рѣши да стѣпчи органическитѣ закони на страната, само и само да задоволи своята амбиция, чрѣзъ нѣкакви си царски корони, чрѣзъ нѣкакви си царски титли. Неговата некадърностъ се прояви съ появяванетоъ на този отъ никого неочакванъ ромжнотурски съюзъ. Не. Прѣстъпление ще бѣде, ако и занаяпрѣдъ се остави той да ръководи външната политика. Днесъ, когато този ромжнотурски съюзъ се нагласява отъ Австрия и отъ Германия, къмъ които тѣхниятъ племенникъ, князь Фердинандъ, прави всички усилия да запази приятелството на България, българскиятъ народъ има право да се съмнѣва, или да допуска, че нагнѣнитъ на неговия князь сѣ не само компрометиранъ, но че и въ тѣзи нагнѣни може да се съглежда и извѣстно подозрѣние. За да не отива работата по-нататѣкъ, за да не става това причина да се прѣлива чашната, добръ ще стори българското правителство да се сипе на този въпросъ, като то отнеме възможността на князь Фердинанда да ръководи външната политика. Земеделската група още на врѣмето каза, че това трѣбва да се стори, но демократическиятъ кабинетъ, всички знае, тогазъ не бѣше чистоплѣтенъ: имаше единъ дворецовъ човѣкъ, който ръководѣше външната политика, въ стѣгласе съ двореца. Ала днесъ, когато кабинетътъ е прѣустроенъ, ние сме прави, ние сме длѣжни да искаме отъ него да поведе една самостоятелна външна политика и да не позволява на неотговорни лица да се мѣсятъ въ тѣзи деликатни и сѣдбоносни въпроси. Ако и днешниятъ прѣустроенъ демократически кабинетъ не може да стори това, най-добръ ще бѣде да отстѣпимъ мѣстото си на други, да се махне.

И. Инджовъ: На земеделцитѣ ли да отстѣпимъ?

А. Стамболийски: Второ. Трѣбва да се вмѣни въ обязаностъ на всѣко българско правителство занаяпрѣдъ да поведе една приятелска, прямолинейна политика спрѣмо великитѣ държави, а най-вече спрѣмо поставилитѣ се, нѣкакъ, като естествени наши покровители въ настоящия моментъ: Русия, Франция и Англия. Приятелски отношения съ великитѣ държави, по тѣзи приятелски отношения да не унижаватъ достойнството и престижа на България.

Трето важно нѣщо, което и правителството трѣбва да направи, че и българскиятъ народъ трѣбва да стори, е занаяпрѣдъ ние трѣбва да се мѣчимъ да се свиемъ въ собствената си черупка и да избиемъ изъ главата си всѣкаква мисль за воюване съ Турция. Нека прѣстанемъ, г-да, да дрънкаме напразно саби, да дрънкаме нашитѣ орѣжия, за да възбуждаме острѣвлянето на нашитѣ съсѣди; нека прѣстанемъ да говоримъ за война, или да правимъ игра на война; нека погледнемъ въ ромжнотурския съюзъ като на една благодатъ, която ни се праща отъ провидѣнието. И, наистина, какво зло носи за България ромжнотурскиятъ съюзъ? За какво се съюзяватъ Ромжния и Турция? Съюзяватъ се, както казахъ, да възпрѣпятъ на България да воюва. Че има ли по добро нѣщо отъ това? Кога България е мислила сериозно да воюва съ Турция? Никогажъ. (Оспорване отъ мнозинството) Нито правителството, нито народътъ е мислилъ това. Ако българското правителство имаше сериозно намѣрение да воюва съ Турция, то нѣмаше да изпуща благоприятнитѣ случаи, които му се удадоха прѣзъ врѣме на гръцко-турската война, прѣзъ врѣме на възстанието прѣзъ 1903 г.: нѣмаше да изпуща благоприятния случай но врѣме на албанското възстание, нѣмаше даже да изпуща най-благоприятния случай и днешното правителство, прѣзъ врѣме на контра-прѣврата на Абдул Хамидъ, когато младотурцитѣ сѣ били припудени да дойдатъ при нашето правителство и да искатъ подкрѣпа, да искатъ помощъ, ако не нѣкоя по-сериозна помощъ, поне въ случай, че реакционритѣ наддѣлѣятъ, да имъ позволи, да имъ даде приемъ въ България. Ако днешното правителство и всѣко българско правителство мислѣше сериозно да воюва съ Турция, нѣмаше по-благоприятенъ моментъ отъ този. Можеше прѣспокойно нашето правителство, подъ претекстъ, че му е мила свободата, за която младотурцитѣ искатъ да проливатъ кръвъ, да имъ даде на разположение 10—20 хиляди щика и когато се изпрѣчатъ тѣ прѣдъ Цариградъ, да прѣдстави своя ультиматумъ. (Обща веселостъ) Моля!

А. Екимовъ: Значи, да прѣвземемъ калето отъ вѣтрѣ.

А. Стамболийски: Онѣзи, на които прави смѣхъ това, види се, не сѣ запознати съ въпроса, но туй нѣщо не прави смѣхъ на г. Малинова, защото той добръ знае, какъ стои работата. Тогазъ, въ тоя моментъ, ние нѣмаше да прѣвземемъ Цариградъ, г-да, нѣмаше да прѣвземемъ Турция, но можеше да направимъ едно нѣщо — да спестимъ нѣколкото милиона, които дадохме на вѣтъра за нѣкаква си независимостъ. И младотурцитѣ сѣ двѣ рѣцѣ въ този моментъ щѣха да се съгласятъ, защото задъ тѣхъ стоеше реакцията, която щѣлѣше да ги помете. Искамъ да кажа, че никоганъ българското правителство, което и да било то, не е мислило сериозно да воюва съ Турция. Онова, което е ставало прѣдметъ на разговоръ, което се е говорило за нѣкаква война отъ устата на правителства, отъ устата на разни журналисти, то е било само игра на война, то е служило да се прикрие нѣкакъвъ гешефтъ, служило е за нѣкакви доставки и пр. пр. И заради туй азъ гледамъ на ромжнотурския съюзъ, ако съществува той, въ което не се съмнѣвамъ, като на благодатъ. Ако не друго,

тоя съюз ще ни направи занапърдъ малко по-благоразумни: вмѣсто да дрънкаме саби, да се прѣдадемъ на една по-сериозна културна работа.

Четвърто. Трѣбва да се вмѣни въ обязаностъ на българското правителство да се постарае да се сближи — съ кого? — съ Турция. Не ни е отнета възможността да свържемъ съюзъ съ нашата съседка Турция; напротивъ, днеска, при съществуването на ромжно-турския съюзъ, нашата задача е улеснена. Когато ние и днесъ подадемъ ръка на нашата съседка, тя ще се увѣри, че ние не работимъ спрѣмо нея задкулисно, пѣмаме спрѣмо нея агресивна политика. По-добъръ бѣше, вмѣсто ромжно-турски съюзъ, да съществува турско-български, по-понеже това не стана — по-добъръ късно, отколкото никога — нека се помѣчимъ сега да спечелимъ приятелството на Турция, защото то ще ни бѣде цѣнно, защото то ще отхвърли онѣзи подозрѣния, които изтощаватъ и нея, че и нейнитѣ съседни, че и насъ.

Говори се, г-да, за необходимостта отъ сбlijение, за необходимостта отъ съюзъ на България съ Гърция, съ Сърбия и други балкански държавици. Никой отъ насъ не ще бѣде противъ идеята за обединението на тѣзи балкански държавици, но днесъ, при тѣзи обстоятелства, когато ние сме застрашени отъ единъ ромжно-турски съюзъ, когато нашитѣ съседни идатъ да ни подадатъ ръка върху базата за нѣкакъвъ дѣлежъ на Македония, върху базата за воюване съ нашата съседка, почвата за това обединение не е благоприятна и прѣстѣпление ще направи българското правителство, ако въ този моментъ се рѣши да прави нѣкакъвъ съюзъ съ Гърция, Сърбия, съ Черна-Гора. Не. Можемъ да си запазимъ ние приятелскитѣ отношения съ тѣзи съседни държави, въ каквито сме били досега, но за съюзъ и дума не трѣбва да става, защото, и да се съюзимъ съ тѣхъ, възможността за воюване съ Турция, а съ това и съ Ромжия, пакъ ни е отнета. Едно само ще направимъ, че ще засилимъ подозрѣнията у нашата съседка, ще ѝ докажемъ, че ние дѣйствително сме мислили да воюваме съ нея. И друга пакостъ пакъ ще направимъ, че съ това ще ангажираме и нея постоянно да се изтощава въ набавяне оръжия, а и нази си ще ангажираме да увеличаваме постоянно нашия и безъ това прѣголъмъ, прѣтежъкъ воененъ бюджетъ. Нека се свиемъ, както казахъ и по-рано, въ черупката си и нека се помѣчимъ да държимъ приятелство съ тѣзи наши добри съседни, но съюзъ при днешнитѣ обстоятелства да не правимъ. Единствениятъ съюзъ, който може да се прѣпоръча отъ всѣки благороденъ българинъ, е съюзътъ съ Турция. Този съюзъ ни се налага и той може да се осъществи, стига нашето правителство по-искрено и по-сериозно да заработи за него.

Струва ми се, г. г. народни прѣдставители, че съ тѣзи бѣгли бѣлѣжки азъ можахъ да направя единъ кратъкъ прѣгледъ на управлението на демократитѣ. Както виждате, демократическата партия, въ края на своето властване, е доволно изтощена и нѣщо повече, доволно вече е изтъркала, за да не очакваме нѣщо повече отъ нея и да я изпратимъ така, както си е донна: съ извѣстна тежестъ на нейнитѣ плещи, тежестъ, която ни дава основание да я регистрираме въ списъка на всички нейни прѣдшественици, на всички партии, които сж управлявали България и които сж лѣбнали позоръ на лицето си.

Интересно е да се запитае, г-да, коя е тази магическа сила, която така систематически и така бързо унищожава нашитѣ управляващи партии, коя е тази магическа сила, която така скоро счупва главитѣ на нашитѣ управляващи политически партии, върху пробния камъкъ на властта. Още въ началото на засѣданията, още при първата извънредна сесия, земеделската група има смѣлостта

да прѣдрече на демократическата партия нейната зла участъ. Още тогазъ ние казахме на демократитѣ, че вие, като политическа партия, ще се оскандалите, защото ние се ръководихме, както тогазъ, така и сега, отъ едно теоритическо становище, което за насъ е много вѣрно и което, може би, и за васъ, за въ бѣдѣще, ще стане вѣрно. Ние казахме: понеже демократическата партия е отъ онѣзи политически групировки, които въ конституционнитѣ страни, кждѣто сж прокламирани гражданскитѣ и политическитѣ права, въ името на които нѣкога си тѣзи групировки сж създадени, сж отживѣли врѣмето си, нейното право да съществува отъ само себе си е отнето. Демократическата партия, казахме тогазъ, ще бѣде опозорена, защото тя е групировка, която се състои отъ хора съ различни и противорѣчиви интереси, а това обстоятелство не ще ѝ даде възможностъ да прояви своята дѣятелностъ съ крупни реформи въ най-крупната областъ отъ прозвитѣ на обществения човѣшки животъ — економическата областъ, която новото врѣме изтъква на пръвъ планъ. Ние тогазъ казахме, че демократическата партия ще се опозори, ще се оскандали, защото партии, които сж изгубили правото на животъ въ конституционнитѣ държави, се крѣпятъ само отъ капризната дѣсница на князѣтѣ. Демократическата партия, казахме, не ще може да прояви нѣкаква дѣятелностъ, защото, когато тя рече да прояви тая дѣятелностъ, ще се сблъска съ противорѣчивитѣ интереси на своитѣ членове, или ще се сблъска съ интереситѣ на монархизма, отъ който зависи нейната съдба, и тя ще бѣде провалена. Е добъръ, ние сме доволни, че нашето теоритично становище се подчерта още единъ пътъ; ние сме доволни, че нашето пророкуване излѣзе вѣрно. Бѣдете и вие, демократи, доволни, че научихте една поне толкозъ елементарна истина отъ насъ и отъ живота, по-право.

Д-ръ Л. Дѣяновъ: Значи, доволни сте, че се сблѣдна лопото, което мислѣхте?

А. Стамболийски: Г. г. народни прѣдставители! Днесъ, когато се говори за систематическо компрометиране на всички управляващи партии, се повдига единъ новъ въпросъ, който ние смѣтаме като новъ курсъ за агитация. Нѣкои отъ опозиционнитѣ партии, види се за да повдигнатъ реномето си между народнитѣ маси, изтъкватъ въпроса за личния режимъ, като причинителъ на всички злини въ България. Азъ смѣтамъ, че длъжностъ ми се налага да кажа поне двѣ думи върху този въпросъ, който вѣроятно ще бѣде повдигнатъ и тукъ отъ трибуната на Народното събрание.

Че въ България има личенъ режимъ, това е безспорно; че противъ него трѣбва да се поведе борба, и това е безспорно. Но че за този личенъ режимъ единственъ виновникъ трѣбва да се сочи князъ Фердинандъ, съ това не можемъ да се съгласимъ. Не сме ние, които ще защитаваме монарситѣ, не сме ние, които ще станемъ защитници на князъ Фердинанда, но ние не можемъ да се съгласимъ да търнимъ една неистина. Вѣрно е, г-да, че князъ Фердинандъ, въпрѣки запрѣщението на законитѣ, се мѣси въ управлението на страната, но трѣбва-ли това да ни очудва? Че кажете ми кждѣ, въ коя страна монарситѣ, князѣтѣ, царѣтѣ не се стремятъ да упражняватъ своето влияние въ управлението, кждѣ тѣ не се стремятъ да разширятъ своитѣ права за смѣтка на правата на народа? Навсѣкждѣ. Туй е естествено нѣщо. Съществува ли князъ, съществува ли монархъ, ще съществуватъ и дворцови погълзновения за разширение неговитѣ права. Просто, не само неговата традиция, но и инстинктътъ за самосъхранение го кара да разширява своитѣ права, да поосигурява своя животъ. На монарситѣ ние трѣбва да гледаме като на едно зло, но въ конституционна

държава — като на едно необходимо зло. Сжестествува ли монархът, трѣбва да приемемъ, че ще сжестествуватъ и неговитѣ попълзновения да разшири своитѣ права. Сжестествува ли въ една къща кухня, трѣбва отъ само себе си да се разбира, че ще сжестествува и миризма на гозба. Но не е виновата кухнята; виновати сж тѣзи, които уреждатъ самата кухня, че сж дали възможность миризмата да излѣзе отъ кухнята и да отиде въ другата стая. Отъ факта, казвамъ, че сжестествува кухня, трѣбва да прѣдполагаме, че ще сжестествува и извѣстна миризма. Но ние не атакуваме домоветѣ си, кухнитѣ, ами — кухнярнитѣ. Кои сж тия кухнярки въ България, които позволиха на българския държавенъ глава да отиде дотамъ, че да въдвори особенъ режимъ, нареченъ личенъ режимъ? Кои сж тѣзи кухнярки? (Веселостъ)

Г. г. народни прѣдставители! Обвиняваме князь Фердинанда, че е прѣвзшилъ своитѣ права, че е въдворилъ личенъ режимъ. Питамъ ви: бѣше ли той иѣкакъвъ князь, когато дойде тукъ? Може би само титлата да е носилъ, но никѣдъ той не бѣше князувалъ. Той бѣше едно момче, незамѣсено въ никакво управление, никаква практика на управление нѣмаше. Той дойде тукъ малолѣтенъ и всички знаемъ, че прѣзъ вѣрме на тираническия стамболовски режимъ, князь Фердинандъ бѣ хванатъ въ шепата на този общъ нашъ тиранинъ — Стамболовъ, че той не се помръдваше. По-послѣ, когато почтенитѣ народници посеха властѣта, ние виждаме князь Фердинандъ да почва да проявява вече своята воля — той нараства, той става пълнолѣтенъ мъжъ и почва да проявява своята воля въ управлението. Законитѣ въ страната му забраняватъ това вмѣшательство. Кои му дадоха възможность да проявява своята воля въ управлението? Естествено е, че тия, които сж ржководили сѣдѣнитѣ на България. И като се ровя въ архивата, за да си уясня този въпросъ, азъ намирамъ една декларация на уважаемия, на почитания отъ всички ни покойникъ Д-ръ Стойловъ, който при отговора на една интерпрелация чисто и просто е заявилъ, че е министъръ на Негово Царско Височество и че той пратилъ телеграма за смѣтка на Народното събрание въ 1894 г. до руския дворъ да изкаже своитѣ съболѣзнования, безъ да пита Народното събрание, защото той не се смѣталъ ангажиранъ отъ Народното събрание, не се смѣталъ, че е министъръ на Народното събрание, а че е министъръ чисто и просто на княза, който има право — изрично е казано тамъ — да ржководи външната политика. Е добръ, кой е виновенъ тогазъ да се появи този личенъ режимъ въ България? Виновни сж партиитѣ; споредъ монитѣ издирвания — нека ми простятъ монитѣ другари по мѣсто сега — виновна е най-много народняшката партия. (Вълнения въ мнозинството)

Н. Мирски: Може да си поправи грѣшката.

А. Стамболийски: Може би тя да си поправи грѣшката, но азъ не допускамъ, че тя ще стори това. — Г-да! Личниятъ режимъ най-остро пусна първитѣ си коренчета по вѣрме на народняшкото управление. Азъ бихъ желалъ г. Теодоровъ и г. г. прѣдставителитѣ на народната партия да ме опровергаатъ, но тѣ не ще могатъ да ме опровергаатъ съ факти, освѣтъ, може би, да ми изтѣрсятъ една псувня. (Смѣхъ) Личниятъ режимъ, повтарямъ, прѣзъ тѣхното управление пусна малки коренчета. По-послѣ дохождатъ радославиститѣ, редятъ се по-нататѣкъ панковиститѣ, редятъ се демократитѣ и коренитѣ на този личенъ режимъ постоянно забеляваха и днесъ го виждаме въ тоя каяфетъ, който ни възмущава, каяфетъ, който възмущава даже и народната партия. Коя е причината, г-да, нашитѣ партии да позволятъ на князь Фердинанда да въдвори този възмутителенъ личенъ режимъ? Азъ не

допускамъ, че злата воля на хората, които сж управлявали тогава България, е причината за този личенъ режимъ. Не, има нѣщо по-силно отъ човѣшката воля. Азъ посочихъ и по-рано кои сж причинитѣ, които каратъ, които заставятъ нашитѣ управляющи партии да се компрометиратъ. Азъ казахъ, че понеже тѣ се състоятъ отъ хора съ разни и противорѣчиви интереси, тѣ не сж годни за сериозни реформи и понеже въ тѣхния съставъ прѣобладава най-вече службогонскиятъ елементъ, винаги, когато дойдатъ на властъ, гледатъ да задоволятъ този елементъ, който образува кадритѣ имъ, а когато гледатъ да задоволятъ този паразитски елементъ въ своитѣ редове, тѣ вече прѣставатъ да бѣдатъ истински партии, тѣ вече се прѣвърщатъ на котерии. И когато котерийниятъ режимъ пусне дълбоки корени, тогазъ първитѣ водители на тѣзи партии, макаръ и да сж честни хора, нѣматъ нужния куражъ да се противопоставятъ противъ посѣгателството на княза, защото държавнитѣ глави, монарситѣ винаги добнатъ благоприятни моменти, за да направятъ първото свое посѣгателство. Когато тѣ видятъ, че една партия задълбочи въ гешефтитѣ, въ плячкосванията, когато видятъ, че се опозори тая партия, тѣ тогазъ посѣгатъ — защото сж убили куража на тая партия да се противопостави противъ тѣхнитѣ попълзновения — и искатъ да взематъ своето и го взематъ, тѣ разширяватъ своитѣ права. Азъ прѣдполагамъ, че народната партия, замѣсена тогазъ въ нѣкои такива гешефти, да ги кажа, въ нѣкои такива афери, не е имала куражъ въ момента да възпрѣ князь Фердинанда; азъ прѣдполагамъ, че народната партия се е провинила въ това отношение. И по извѣстни факти въ нашата нова история вие знаете, че народняшката партия дойде на властъ не сама, а дойде, ведно съ радославиститѣ. По-послѣ, когато се произведоха изборитѣ, тя не прие да работи съ радославиститѣ, макаръ че можеше да управлява съ тѣхъ, ако искаше честно да управлява, а се помъжи да се освободи отъ тѣхъ. Това дава основание на онѣзи, които проучватъ новата история, да прѣдполагатъ, че народняшката партия е искала да се освободи отъ едно крило на либералната партия, за да бѣде по-свободна и по-свободно да хазайничи въ управлението на страната. И друго едно ни дава право да прѣдполагаме туй нѣщо: По това вѣрме ставаше дума за пуцането на покойния Каравеловъ отъ Черната джамия и за допуцането на дѣдо Драгана Цанковъ въ прѣдѣлитѣ на отечеството. Народняшката партия се мъчи дълго вѣрме да възпрѣпятъ това, да възпрѣ тѣхното излизане на политическата сцена. Защо? Каква опасностъ имаше една партия, която мисли поредъчно да управлява, да се хвърлятъ тѣзи крупни въ тогавашно вѣрме личности, тѣзи крупни държавници въ Народното събрание, на политическата арена? Всичко това ни дава основание, дава основание и на всички млади хора, които искатъ да налучкатъ истината да подозиратъ, че народната партия е имала задкулисни цѣли. И тогава много нейни съвърѣменници я обвиниха въ попълзновение да обогатява своитѣ партизани за смѣтка на държавнитѣ и народни срдѣства.

Ето защо, г-да, азъ прѣдполагамъ, азъ допускамъ азъ вѣрвамъ, че котерийниятъ режимъ прѣдше ствува личния режимъ; нѣщо повече, че котерийниятъ режимъ на политическия партии е създалъ личния режимъ. За да да се боримъ противъ личния режимъ, би трѣбвало по-напрѣдъ да унищожимъ котерийния режимъ въ страната. А за да унищожимъ, да прѣмахнемъ котерийниятъ режимъ въ страната, трѣбва да прѣмахнемъ всички онѣзи политически партии, които сж се прѣвърнали на котерии. И заради туй на борбата на нѣкои опозиционни партии противъ личния режимъ, въ създа

ването на който тѣ сж участвували, азъ гледамъ като една игра на борба на личенъ режимъ. Азъ гледамъ на тази тѣхна кавга съ двореца като на кавга между мъжъ и жена — позволете ми да се изразя така — днесъ се каратъ, утрѣ се милватъ. (Смѣхъ) Гледамъ въобще така. Дано бѣдѣщето ме опровергае. Менѣ ми даватъ основание и други постѣпки на тия партии да прѣдполагамъ, че борбата противъ личния режимъ ще излѣзе така. Когато князь Фердинандъ най-рѣзко прояви своята лична воля, когато той се провъзгласи за царъ на българитѣ, когато той си прикачи царска титла, въпрѣки обстоятелството, че тѣпчеше по това врѣме основния ни законъ, тѣзи сжщитѣ партии, които днесъ се борятъ противъ личния режимъ, побързаха да го поздравятъ. Азъ мисля, че за едни искрени борци противъ личния режимъ това не подобава.

Друго. Вие знаете за установения редъ, по който се открива Народното събрание отъ държавния глава; вие знаете въ какво положение князь Фердинандъ е привикналъ да чете своята тронна рѣчь — сѣдналъ. Вѣроятно, той подражава на своитѣ прадѣди, на лудиковцитѣ, които съ своитѣ дѣйствителни създадоха французката революция, която помѣта троновѣтъ на бурбонитѣ, отъ една страна, отъ друга страна, за да покаже, може би, своето надмощие надъ тѣзи „канални“, надъ тѣзи прѣдставители на този „варварски“ български народъ. Азъ мисля, че народното прѣдставителство трѣбваше отдавна да възстане противъ този заведенъ редъ. Ако тържественостъта на акта изисква ние да стоимъ прави или стоишкомъ да се прочете тронната рѣчь, стоишкомъ да се открие Народното събрание, би трѣбвало и единиятъ и другиятъ фактори да стоятъ това, защото тѣ сж равни. Благоприличнето изисква, ние да посрѣщнемъ единъ нашъ гостъ, когато това благоприличие стане прѣкалено — гостъ да сѣда, а тѣзи, които го посрѣщатъ, да стоятъ прави като слуги — това благоприличие вече се прѣобрѣща на работливие. Ако е позволено за правителство и за правителствени депутати да ржкоплѣскаатъ и да викатъ ура, когато слушатъ князь Фердинанда, защото съ това тѣ ржкоплѣскаатъ на собственитѣ си дѣла, на дѣлата на правителството, ако е позволено на стоящитѣ господа отъ червената маса да стоятъ прави, защото тѣ сж назначени отъ държавния глава, а пъкъ нѣма и столъ за тѣхъ, за да сѣднатъ, то не е позволено за народнитѣ прѣдставители да стоятъ като слуги прѣдъ държавния глава.

Това е дреболия, ще ми кажете. Може би, за васъ, властующитѣ, да е дребулия, но това не трѣбва да бѣде дреболия за онѣзи, които сж рѣшили да се борятъ противъ личния режимъ. Тѣзи борци не би трѣбвало да унижаватъ и себе си, да унижаватъ и своитѣ избиратели; тѣ би трѣбвало да направятъ това, което тѣхното достоѣние изисква. Когато азъ виждахъ, че нѣкои опозиционни прѣдставители, които мислятъ и които смѣтатъ, че водятъ борба противъ личния режимъ, ржкоплѣскаатъ, а други пъкъ стоятъ прави при четенето на тронното слово, всичко това ме кара да се съмнѣвамъ въ тѣхната рѣшителностъ въ борбата имъ противъ личния режимъ.

Г. г. народни прѣдставители! Борба противъ личния режимъ ще се води и трѣбва да се води, но азъ не вѣрвамъ, че тази борба ще бѣде успѣшна, когато тя се води отъ онѣзи партии, които сж спомогнали за насаждането на този режимъ. Не, за да поведемъ борба противъ личния режимъ, трѣбва да прѣкъснемъ какви и да сж вземания-давания съ двореца, трѣбва да прѣстанемъ да мислишъ за поемане властѣта отъ князь Фердинанда. Партии, които иматъ задъ себе си роякъ службогонски елементи, които очакватъ да се завърти нѣкакъ колелото, за да имъ се спомогне да дойдатъ на властъ, не могатъ да бѣдатъ искрени борци противъ личния режимъ.

Личниятъ режимъ ще се унищожи, когато се унищожи котерийниятъ режимъ, а котерийниятъ режимъ ще се унищожи, когато се прѣмахнатъ котеритѣ; котеритѣ въ България ще се прѣмахнатъ тогава, когато новитѣ обществени групировки, наречени съсловни политико-економически организации, като българския земледѣлски съюзъ, като еснафския съюзъ, като наемната работническа организация, като търговския съюзъ и пр., доволно нараснатъ; тѣ не ще иматъ нужда да подлагатъ рѣка на князь Фердинанда, защото въ тѣхнитѣ редове нѣма службогонски или партизански елементи, които да смѣтатъ да го охраняватъ за смѣтка на държавнитѣ и народни срѣдства.

Г. г. народни прѣдставители! Дотукъ азъ посочихъ пасива на демократическото управление. За да бѣде обективенъ, за да бѣде логиченъ и добросъвѣстенъ, нека призная, че демократическата партия, прѣзъ своето три-годишно управление, има и извѣстни заслуги къмъ страната и къмъ народа, и азъ нѣма да прѣмѣля да изтъкна поне въ двѣ думи тѣзи заслуги. Демократическата партия, като партия, която се състаше отъ българския народъ за най-неопѣтнената, като партия послѣдна отъ управляющитѣ политически партии въ България, съ своето три-годишно управление принесе една заслуга, като доказа, че между политическитѣ партии въ България, съ каквито и имена да се кръщаватъ, нѣма голѣма разлика, че всичкитѣ тѣзи партии сж бодли отъ единъ и сжщи трънъ. (Веселостъ) Демократическата партия принесе и друга една заслуга, че доказа за липненъ пътъ некадърността на политическитѣ групировки съ такъвъ единъ съставъ и съ това различитѣ пъти за свободното живѣние, за свободното разрастване на новитѣ, на съсловнитѣ политико-економически обществени организации. Тя е готова вече за пътъ — на добъръ ѝ часъ! Като сравни българското общество нейното управление съ управлението на прѣдшествующитѣ ѝ партии, никой не ще вземе камѣкъ да ѝ замѣри, но и никой нѣма да съжалява за нея. Затуй азъ казвамъ: на добъръ ѝ часъ! (Ржкоплѣскане отъ земледѣлската група)

Прѣдседателъ: Досега никой другъ, освѣнъ г. Стамболийски, не е поискалъ думата.

П. Пешевъ: Искамъ думата.

Прѣдседателъ: Има думата г. Пешевъ.

П. Пешевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Наистина, въ тронното слово и въ отговора му вѣе една тѣга, но азъ не мисля, че това е мизантра на темнятъ, че сме прѣдъ единъ умирающъ, тѣй като правителството и народното прѣдставителство виждамъ да се готвятъ за работа. Прѣждеговорившиятъ ораторъ говори за смъртѣта и за погребение на сегашното правителство. Ако се сѣди по нѣкои признаци, дѣйствително, ние сме къмъ края на управлението на демократическото правителство, но, отъ друга страна, проявената надежда отъ правителството да доизкара своя парламентаренъ периодъ, клони да покаже, че прѣдсказването на прѣждеговорившиятъ ораторъ за близката смъртъ на правителството едва ли е напълно оправдано. И азъ, обаче, констатирамъ, че тронното слово е свършено постоно: въ него нѣма духъ на жизнерадостъ; отъ него лѣха духъ на отчаяние и безпомощностъ; това о знакъ на старческото безсилие на правителството и безнадежността му за една ползотворна дѣятелностъ, каквато то донѣде прояви въ първата сесия. Тѣй или иначе, не трѣбва да се залавяме за фразитѣ, които се съдържатъ въ тронното слово, но да сѣдимъ и критикуваме правителството по неговитѣ дѣла. Като се спрѣмъ на дѣйността на правителството за изминалата година, ще трѣбва да конста-

тираме, че дѣйствително правителството окончателно вече се е компрометирало и въ своята вътрѣшна, и въ своята външна политика; че то дѣйствително по-нататъкъ не е кадрѣно да даде нѣщо за изпълнение на неговата програма, че то е немошно да разчисти нашия общественно-политически животъ и да доведе нашитѣ външни отношения до онова честито положение, каквото бѣше желателно и каквото дѣйствително се очакваше. И трѣбва, наистина, всички да съжаляваме за това, дѣто едно правителство, отъ което много се очакваше, което много обѣщаваше и което заради това повлѣче българския народъ подиръ себе си, окончателно унищожи всичкитѣ надежди и не изпълни ни едно отъ обѣщанията, които то даде, защото, повтарямъ, и вътрѣшно, и външно неговата политика окончателно е фалирала.

Доста е, г. г. народни прѣдставители, да прочетемъ писмото на столичния кметъ до българското общество, съ което той се прощава съ България, като я напуска, може би, завинаги, защото не можелъ да живѣе въ такава задушлива атмосфера, въ каквато той се е намѣрвалъ срѣдъ своитѣ приятели и срѣдъ обществото, въ което е живѣлъ; доста е, мисля, тая характеристика отъ единъ отъ най-виднитѣ членове на управляющата партия — столичния кметъ — доста е, казвамъ, тая негова характеристика, за да се види до какъвъ упадѣкъ сме дошли при сегашното управление, та да не е възможно на единъ човѣкъ, като бившия кметъ, да продължава да управлява столичната община, да продължава да живѣе и работи въ солидарностъ съ своята партия и дори да живѣе въ България. Навсѣкждъ той билъ срѣщалъ прѣпятствия въ своитѣ добри намѣрениа, навсѣкждъ и на всѣка крачка срѣщалъ спънки, поради което не можалъ по-нататъкъ да управлява столицата и дори да живѣе въ България.

Трѣбва ли, г. г. народни прѣдставители, да ви цитирамъ онова, което изнесоха прѣдъ обществото най-висшитѣ чиновници отъ Министерството на вътрѣшнитѣ работи, двамата най-близки адютанти на министра на вътрѣшнитѣ работи, най-довѣренитѣ негови лица, г. г. Бъчеваровъ и Говедаровъ, които довчера бѣха посвѣтени въ най-интимнитѣ му намѣрениа? Тѣзи лица излизатъ прѣдъ обществото съ потрѣсни разкрития върху моралното паданіе, което обладава управляющитѣ кръгове и другитѣ важни фактори въ нашето управление. Трѣбва да се замислимъ, когато констатираме тия факти и когато налѣво и надѣсно, навсѣкждъ констатираме една необикновена корупция, каквато не се е проявила дори въ режими, които всички сме бичували и смѣтали за разсипнически и дори хищнически.

Разкритията, които най-довѣренитѣ и най-близкитѣ лица на сегашнитѣ министри правятъ, може би, сж имъ продиктувани отъ нѣкакво си съперничество, но въ основата си, ако ги проучимъ, тия разкрития сж истински, тъй като тѣ рисуватъ истинското положение на нашата страна, тъй като тѣ посочватъ онова разкапване дори и въ срѣдата на ония, върху които обществото и българскиятъ народъ възлагаха голѣми надежди и отъ които се очакваше изкореняване развалата, която паруваше и по-рано въ нашата земя. Всевъзможни афери отъ всѣкакъвъ характеръ се разкриватъ, и то отъ лица, които сж най-близкитѣ до министритѣ, които сж мѣродавни, тъй да се каже, въ срѣдата на демократическата партия. Тѣ говорятъ съ самоувереностъ и съ пълно убѣждение въ правотата на онова, което разкриватъ. И че това е тъй, доста е, г. г. народни прѣдставители, всички да се попитаме въ себе си, да-ли това, което се констатира, не е истина, да-ли тая развала, за която тъй громко се говори, не сжествува? Трѣбва всички съ тѣга да констатираме, че нашето политическо общество е паднало толкова низко, та сж станали възможни такива афери, такива злоупотре-

бления, каквито се разкриватъ. Азъ не искамъ да кажа, че тая поквара и тая развала се е създадала сега, отъ единъ или два мѣсеца, отъ една или двѣ години; тя може би, сжествува и се развива отъ десетки години, тя може би, се дължи на цѣлото наше общество, не само на една партия, обаче, фактъ е, че тая развала се прояви въ всичкия свой блѣсъкъ и достигна апогея си въ сегашния режимъ; това трѣбва да ни стресне, та всички, отъ които и партия да сме, да се загрижимъ да намѣримъ лѣка на това положение, което, ако продължава, може да осакати окончателно нашия политически организъмъ и дори да направи сжествуването на нашия народъ проблематично.

Правъ е прѣждеговорившиятъ ораторъ, дѣто казва, че не е само сегашната партия управляюща, но и другитѣ партии иматъ грѣхове. Нека се намѣри този безгрѣшникъ въ България, който може да хвърли камѣкъ върху грѣшникитѣ. Всички, малко или много, имаме грѣхове и сме отговорни за настоящето положение на страната. И като съзнаваме това, трѣбва да приемемъ отговорността. Не е злината въ управляющитѣ партии, нито пъкъ изцѣлението на злото е въ дохаждането на власт на организации, които иматъ въ основата си нѣкакъвъ политическо-економически складъ; не ще изцѣлятъ злото нѣкои други извънъ управляющитѣ партии. Цѣрътъ на злото е въ политическото възпитание на страната, тъй като, каквато и организация да дойде да управлява България, тя еднакво ще има въ редоветѣ си сѣмъ тѣй покварени и развалени елементи, каквито сж ги имали всички досега управляющи и властующи партии. Българскиятъ партизанинъ, въ чието и редовѣтъ на която и партия да се числи, той си остава сѣ сжиятъ, па макаръ той да се нарича демократъ, земеделецъ, социалистъ или народнякъ, той остана сѣ сжиятъ съ достойнствата, грѣховетѣ и пороцитѣ на своитѣ събратя отъ другитѣ партии. Тѣй щото, изкоренението на злото въ България и на нравствената развала не е въ дохаждането на власт на партия, да кажемъ, земеделска или социалистическа, защото и въ тѣхнитѣ редове ще се промъкнатъ стамболисти и демократи, и въ тѣхнитѣ редове ще отидатъ социалисти, както и въ редоветѣ на днесъ управляющата партия сж се присламчили партизани, принадлежащи по-напрѣдъ на всички управляющи партии, дори най-крайни елементи, каквито сж анархиститѣ и социалиститѣ. Лицата, имената на които поминахме по-рано, се хвалѣха, че се движатъ отъ най-високи идеи и въ минало врѣме принадлежаха дори къмъ нѣкои крайни партии, но ние видѣхме, че въ редоветѣ на демократическата партия тѣ си останаха само съ своитѣ писани програми, съ своитѣ идеи въ главитѣ, а дѣломъ се оказаха подолни отъ най-долнитѣ стамболисти, по-лоши и отъ най-лошитѣ демократи. Щѣли да дойдатъ да управляватъ организации земеделски, или търговски, или еснафски и въ тѣхнитѣ редове не щѣло да има, чиновнически елементъ и поради това, тѣ щѣли да управляватъ идеално. Добръ, но като дойдатъ на власт тия организации, кое ни гарантира, че къмъ тѣхъ нѣма да се присламчатъ алчущитѣ и жаждущитѣ отъ всичкитѣ други партии, както се присламчиха къмъ сега управляющата демократическа партия. Отъ една малка партийка, въ която имаше добри и интелигентни хора, демократическата партия въ врѣме на изборитѣ прѣзъ 1908 г. нарастна неимоверно. Защо и отъ кои елементи нарастна? Отъ бѣжанци, отъ дезертьори, отъ прикомандировани отъ всичкитѣ партии, отъ всички жаждущи облаги, власт, коматъ хлѣбъ. Отидоха на първо мѣсто социалисти, отидоха стамболисти, отидоха либерали, отидоха народняци, отидоха панковисти, отидоха кои не щете. Отиватъ зеръ, защо да не отиватъ? Отворила се е касапница — прѣварятъ се за дробове. (Смѣхъ) Г. г. земеделци! Отворете и вие касапница,

и вие ще видите, какъ и въ вашата, сега не толкова голѣма партия, ще дойдатъ извънредно много хора за дробове.

Н. Козаревъ: Само че земеделците отиватъ и на сегашната касапница.

П. Пешевъ: Не трѣбва, г. г. народни прѣдставители, да се лъжемъ.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Г. Пешевъ! Много лоша атестация давате за голѣмитъ и организирани партии: Вие имъ подписахте такава присѣда, щото се чудя, какъ тѣхнитъ шефове не протестиратъ!

П. Пешевъ: Г. министъръ-прѣдседателю!

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Има голѣма истина, г. Пешевъ, въ това, което казвате, но азъ бихъ желалъ да не се дава отъ тая трибуна такава атестация за народа, за българина.

П. Пешевъ: Позволете ми, г. министъръ-прѣдседателю, да забравя отъ тая трибуна поне врѣменно партийнитъ съображения и да говоря като българинъ и като български народенъ прѣдставителъ, съ тажа на сърцето, да го констатирамъ.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Когато критикувахте демократическата партия и нейното управление, азъ мълчехъ, както съмъ рѣшилъ да мълча докрай, докато ми дойде редътъ да говоря, но когато критиката се касае до неотговорния български народъ — да оставимъ вече другия неотговоренъ факторъ, съ който ни занимава толкова г. Стамболийски — поне него да оставимъ.

П. Пешевъ: Българскиятъ народъ е непричастенъ въ това.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Да, ама да кажемъ на българския народъ, че върви по дробове! Мене ме обвиниха, че съмъ казалъ думата „неорганизиранъ народъ“, и пѣха да ме изѣдатъ, а пъкъ вие направихте българския народъ, че върви и подиръ дробове.

П. Пешевъ: Г. министъръ-прѣдседателю! Азъ казахъ една истина. Вие прѣди идването на власт не можете да откажете, че не бѣхте въ такава голѣмо количество, както дойдохте подиръ 25 май. Това е фактъ. Вие се увеличихте толкова много, защото партизанитъ отъ другитъ партии почувствуваха, че не има нѣщичко за прѣдъ кума при вѣнето управление и дойдоха при васъ. Тѣй ще става и всѣкога.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Да, ама ние имаме задъ гърба си половинъ милиона гласове — тѣ не сж всичкитъ дробчин. За чиновницитъ разбирамъ да говорите, но не за всичкитъ. Впрочемъ, извинете, г. Пешевъ. Това не е споредъ моето обикновение; но азъ Ви слѣдихъ внимателно и затова Ви прѣкжеснахъ.

П. Пешевъ: Азъ благодаря за тази бѣлѣжка, но азъ ще моля както Васъ, така и всички г. г. народни прѣдставители, да приематъ, че говоря съ всичката откровеностъ и искреностъ на единъ българинъ, когото боли за положението на работитъ. Напитъ партии сж такива — лоши сж, но за това причината е въ найето възпитание. Дайте да измѣнимъ възпитанието на българския гражданинъ, дайте да го приучимъ, да не ламти само за облаги и властъ.

Д. Мишевъ: Г. Пешевъ! Ние изхвърлихме възпитанието и изъ закона за просвѣщеніето.

П. Пешевъ: Азъ искахъ да кажа на г. Стамболийски, че управляющитъ партии, тѣй наречени буржоазни партии, управляватъ тѣй, защото другояче при обстоятелствата, въ които живѣятъ тѣ, не могатъ. Другитъ организации, които биха дошли да управляватъ, върватъ, че ще използватъ грѣшкитъ на миналитъ правителства и ще допринесатъ нѣщо по-добро въ управлението, но и тѣ нѣма да се избавятъ отъ тия грѣшки, каквито сж имали досега управляющитъ партии. Несъмнено е, че не трѣбва да се отчайваме свършено и да мислимъ, че нѣма никакъвъ напредѣкъ въ нашето управление: единъ колко-годѣ политически напредѣкъ се забѣлѣзва; управлението прѣди 15 години не е таково, каквото е било прѣди 5 години и каквото е сега, или каквото ще бѣде подиръ още 5 години; единъ напредѣкъ се забѣлѣзва у насъ, било въ начина, по който се управлява, било въ начина на борбитъ, които се водятъ между различнитъ партии. Думата ми е, че тоя напредѣкъ не е още достатъченъ, че има много да се прави, за да може да се изкорени злото, което разяжда нашия политически организъмъ. Че партиитъ се компрометиратъ въ управлението, това е безспоренъ фактъ, по причинитъ на това не трѣбва да се търсятъ въ нѣкакъвъ си личенъ режимъ, за който се говори, но въ обстоятелството, че партиитъ въ опозиция даватъ всевъзможни неизпълними обещания; че дѣйствителността на управлението опровергава всичко, или повечето отъ онова, което се е проповѣдвало въ опозиция. Това е навсѣкѣждъ, кѣдѣто въ опозиция се обѣщава много и, когато се дойде на властъ, не може да се изпълни. Вие знаете, г-да, какви събития се развиватъ сега въ Франция, дѣто начело на управлението е единъ социалистъ, министъръ-прѣдседателъ, който при голѣмата стачка, която стана, употреби такива сръдства, каквито той, като опозиционеръ социалистъ, никога не е допушалъ, че могатъ да се употребятъ. Неговитъ другари извѣнъ правителството се нахвърлиха върху него съ извънредно голѣмо остървенение и го изобличаваха, че той противорѣчи на онова, което по-рано е проповѣдвалъ, но министъръ-прѣдседателъ Брианъ бѣше принуденъ да отговори, че той управлява една държава, за което носи отговорностъ, и че, за да туря редъ въ страната, при анархията и безредното, които избухнаха, той е билъ принуденъ да вземе мѣрkitъ, за които го хулятъ. Несъмнено, съ това той е констатиралъ, че друго е, когато е проповѣдвалъ вѣнъ отъ управлението и когато не е мислилъ да дойде на властъ, и друго е, когато се изпрѣчи прѣдъ него дѣйствителността. Той не можеше да постъпи друго-яче, когато стачката застрашаваше да прѣкжесе цѣлия економически животъ на Франция, той не можеше да сгърне рѣцѣ и да остави страната въ анархия, защото той има отговорностъ за управлението и трѣбваше да вземе дори такива мѣрки, които, въ очитъ на негови бивши приятели, го компрометиратъ, и които не отговаряха на онова, което той е проповѣдвалъ. Неговитъ бивши другари го изобличиха, че той нѣкога агитиралъ между работницитъ, че той е проповѣдвалъ стачки, че той е насърчавалъ стачници и т. н., но той сега не е агитаторъ, той е управникъ на Франция. Тѣй ще бѣде, г. г. народни прѣдставители, съ всѣка партия, която, прѣди да дойде на властъ, проповѣдва неизпълними нѣща, и като дойде на властъ, сбѣлѣзва се съ дѣйствителността и е принудена да вземе мѣрки, необходими за изпълнение законитъ и за въвеждане редъ въ страната. И ако нашитъ управляющи партии въ много случаи сж се компрометирали въ управлението, то е много естествено: при всичката тѣхна добра воля, събитията и дѣйствителността ги прицуждаватъ да взематъ извѣстни мѣрки, законоположения, които буквално не съответствуватъ съ тѣхнитъ проповѣди и съ тѣхнитъ програми. Но това не ще каже, че управляющитъ

партии веднажъ-завинаги трѣбва да се заличатъ, че тѣ трѣбва да бѣдатъ унищожени, че тѣ не трѣбва да управляватъ, а трѣбва да бѣдатъ замѣстени отъ такива организации, за които говори г. Стамболийски, защото и тия организации, като станатъ политически партии, като дойдатъ въ управлението, сблъскани съ дѣйствителността, и тѣ ще се принудятъ да направятъ ония грѣшки, които ги правятъ и сѣ ги правили управляващите по-рано партии.

Друго е, ако тия организации не мислятъ да управляватъ нѣкога страната, а само да проповѣдватъ по начинъ, по който ни проповѣдва тукъ отъ трибуната г. Стамболийски — то е много лесно, защото нѣма да се дава отчетъ за онова, което по-рано е проповѣдвалъ. Но когато се поеме управлението, когато около туй управление ще се настанятъ придошли отъ разни лагери, подъ видъ на идеи, а въ сѣщностъ по свършено други съображения, несъмнено е, че всѣка една партия, отъ каквато и да е организация, съ каквато и да е програма, дори и съ най-крайна, ще се натъкне на такива прѣчки и затруднения, щото ще е принудена да направи грѣшки, ще е принудена, въ края на крайщата, въ нѣколко годишно управление, да се компрометира. За личния режимъ, азъ не зная какво може да се говори. И другъ пътъ съмъ говорилъ, и пакъ ще го повторя, че ако нашето управление не е съобразно съ законитѣ и съ конституцията, за това сме отговорни ние самитѣ, които управляваме. Ако наистина държавниятъ глава се мѣси въ управлението, за това сѣ отговорни ония, които допускатъ такава намѣса. Нищо не прѣчи на едно правителство, което и да е то, като види незаконната и неконституционната намѣса на държавния глава, да попрѣчи на тая намѣса, да я отхвърли и да се оттегли отъ управлението. Тѣй разбирамъ азъ отговорността на партиитѣ. Партиитѣ сами трѣбва да сѣ пазители на конституцията, на законитѣ, на престижа на българския народъ и на неговия суверенитетъ: тѣ сѣ асѣж, които изхождатъ отъ българския народъ, тѣ трѣбва да носятѣ отговорността и на тѣхъ трѣбва да се хвърля всичкия укоръ. Ако сегашното управление е компрометирано, защо да държимъ отговоренъ държавния глава, а не правителството? Азъ не видѣхъ нѣкъдѣ въ нѣщо да е попрѣчено на настоящето правителство да изпълни добритѣ си намѣрения, ако ги е имало; азъ не видѣхъ въ нѣщо да се е проявила намѣсата на държавния глава; защото ако такава намѣса се е проявявала въ ущърбъ на намѣренията и желанията на правителството, азъ не зная какво още търси правителството въ това управление, щомъ то е дошло въ конфликтъ съ държавния глава? Ето защо азъ мисля, че всичката отговорностъ за настоящето вътрѣшно и външно положение на нашата държава носи настоящето правителство. То е отговорно за хаоса въ външната политика и за развалата въ вътрѣшното управление. Може би, никога едно правителство не е било тѣй свободно да управлява страната, както е настоящето правителство. Не видѣхъ то да има прѣчка отъ нѣкоя страна, за да може добръ да управлява: отъ страна на българския народъ нѣкъдѣ не се прояви съпротивление на управлението на настоящето правителство; не виждамъ тѣй сѣщо нѣкъдѣ да се прояви нѣкъ волята или намѣсата на държавния глава, за да се попрѣчи на нѣкое добро намѣрение на правителството. Въ туй отношение правителството е имало пълната свобода да изпълни онова, което проповѣдваше, да изпълни своята програма. Ако то не ги е изпълнило при всички срѣдства, които българскиятъ народъ му даде, при всичкото съдѣйствие и благоволение, може да се каже, на държавния глава, за това е отговорно правителството и него трѣбва да сѣдимъ. Не трѣбва, г. г. народни прѣдставители, да се криемъ задъ личния режимъ. Трѣбва да имаме куража да носимъ и сами отговор-

ността за нашето управление и за нашитѣ грѣшки. Защото, дѣйствително, всички правимъ грѣшки и сме ги правили — трѣбва това да изповѣдаме — и като го констатираме и изповѣдаме, въ бѣдѣще да се поправимъ, да не повтаряме, а не да стоваряваме своитѣ грѣхове върху друго, и той да носи отговорността за нашитѣ дѣла.

К. Мирски: Само че грѣшките не сѣ еднакви. Туй не забравяйте.

П. Пешевъ: Вѣрно е, грѣшките не сѣ еднакви. Може би нѣкое правителство, при други обстоятелства, да е направило по-голѣми грѣшки. Въ режима на безкняжieto бѣха възможни грѣшки, въ врѣме на бунтове сѣ възможни по-голѣми грѣшки, но имаштени въ нормално врѣме грѣшки, които не могатъ съ нищо да бѣдатъ извинени. Грѣшката въ Русчукъ е едно злодѣяние; това не е грѣшка, а е едно кърваво прѣстѣпление, което нѣма да бѣде омито отъ челото на демократическата партия догатазъ, докогато тя сѣществува. Нѣкое правителство досега не е извършило такова прѣстѣпление. И въ режима на стамбовиститѣ, и въ други режими сѣ се вършили грѣшки, но никога невиненъ български народъ не е бивалъ разстрѣлянъ тѣй, както въ гр. Русе. Невинни хора, веселящи се, безъ да сѣ казали никому нищо, бидоха разстрѣляни, безъ да бѣдатъ прѣдупрѣдени, безъ да бѣде употребено срѣщу тѣхъ хладно орѣжие, било да бѣде употребена пожарната команда. На каква да е цѣна трѣбваше да се вземе калѣнчето. Отъ кого да се вземе? Отъ веселящия се български народъ. Има ли другадѣ примѣри въ нашата нова политическа история за такова едно кърваво злодѣяние? Има ли по-голѣма грѣшка, питамъ азъ, отъ тая, която се извърши въ Русчукъ? Много пъти чувамъ да се говори и да се подмѣтатъ Дуранъ-кулакъ и Шабла. Миналата година тѣзи думи се подмѣтаха отъ г. министра на вътрѣшнитѣ работи, когато отговаряше на една отъ моитѣ рѣчи. Сравнете Шабла и Дуранъ-кулакъ съ Русе и потъресте отговорността за едното и за другото. Къдѣ е сравнението? Въ Шабла и Дуранъ-кулакъ какво стана и какво стана въ Русе? Отговорете искрено и недѣйте разпространява басни. Въ Шабла и Дуранъ-кулакъ нѣмаше заповѣдъ отъ управляващитѣ и отъ правителството да се стрѣля; тамъ се стрѣля отъ войницитѣ за самозащита, защото бѣше гърмено върху тѣхъ отъ засада. Никой управникъ въ онова врѣме не е далъ заповѣдъ да се стрѣля. Правителството не знаеше, че става тая случка. Не надѣйно бѣха нападнати ескадронъ войници изъ засада изъ сношитѣ, стрѣляни бѣха, убити бѣха тѣхни офицери и войницитѣ, и за самозащита, безъ да получатъ заповѣдъ отъ когото и да е, употребиха орѣжиято си. Това ли стана въ Русе? Народътъ съ орѣжия ли бѣше тамъ? Кого нападаха, кого осѣрбиха, кой бѣше убитъ, кой бѣше нападатъ, кой бѣше нараненъ, та се заповѣда да се стрѣля? Да, стана едно нападение на участъка и ако въ тоя моментъ властѣта бѣше взела мѣрки да защити своя престижъ, да защити участъка и дори съ орѣжия, азъ разбирамъ да бѣде тя извинена; но да се стрѣля върху невиненъ народъ, върху жени и дѣца, които гуляятъ, които празнуватъ, това нѣкъдѣ не е било. Съ нищо то не може да бѣде извинено. И азъ се чудя, какъ подиръ 28 февруарий управляващиятъ тогава Министерството на вътрѣшнитѣ работи можа да остане още въ министерството, какъ е било възможно това! Въмутената обществена сѣвъсть на България, кръвта на невинитѣ дѣца изискваше едно възмездие и това възмездие трѣбваше да се даде отъ правителството съ излизането отъ кабинета на управляващия тогава министерството, г. Такевъ; най-малкото удовлетворение за българския народъ бѣше това, то трѣбваше да му се даде, обаче, ние

виждаме, че нищо подобно не стана. Правителството се солидаризира със г. Такева и, слѣдователно, то пое отговорността за това кърваво злодѣяние, което повтарямъ, никога нѣма да бъде забравено. Разиграва се една комедия подиръ тази трагедия — верѣждъ тия плачове, верѣждъ тия кърви става нѣкакво си разслѣждане. Военнитѣ казватъ, че гражданскитѣ чиновници сѣ отговорни, гражданскитѣ власти казватъ, че военнитѣ сѣ виновни; слѣдователно, никой не е отговоренъ, никой не е виновенъ — виновни сѣ, значи падналитѣ жертви, умрѣлитѣ. Трѣбваше ли тая комедия — комедия на правосѣдие — да се разиграе, когато бѣ необходимо да се даде възмездие тутакси? Българскитѣ народъ заслужаваше това уважение къмъ него. Сега нѣма виновници! Кадѣнчето се е оженило, свободно е, покрѣсти се. Но съ каква цѣна се изкупи тая сама по себе си малка случка? Съображения отъ висша политика, може би, диктуваха случкитѣ прѣди кървавия скандалъ въ Русе, но тия съображения ще обяснимъ по-нататѣкъ, когато дойдемъ до външната политика. Азъ мисля, че самото това кърваво злодѣяние бѣше достатъчно, за да отиде демократическата партия между народа на покаяние, като си посипе главата съ пепелъ, като се прѣдаде на постъ и молитва. Искать присѣда! Не е ли достатъчна присѣдата на българския народъ, присѣдата на общественото мнѣние? Българскиятъ народъ произнесе присѣдата. Ние не трѣбваше да виждаме вече тукъ да седи на тази маса поне уважаемиятъ г. министъръ Такевъ.

Н. Мирски: Българскиятъ народъ има съдебна властъ, ще я чакаме.

А. Димитровъ: Ти спи.

Н. Мирски: Ще я събудимъ — наша длъжностъ е.

А. Димитровъ: Досега я оставихте да спи.

Н. Мирски: Въ Дуранъ-кулакъ имаше заклани, осакатени — кому кракъ, кому глава, кому ръка — и тогава присѣда не видѣхме, а сега се иска.

И. Хаджиевъ: Това оправдава ли демократитѣ?

Н. Мирски: Не ги оправдава.

П. Пешевъ: Г. Мирски! Бждете спокойни. Азъ не искамъ да издамъ формална присѣда, нито съмъ въ положение да издамъ такава. Както виждате, правителството не е застрашено въ нищо, то ще си остане, ще си управлява и за да дочака, може би, нови катастрофи, като Радомирската, и още друга, трета и четвърта, и по желѣзницитѣ, и навсѣгдѣ, по причина на неразбории, неразбранщини и заслѣпеностъ. Радомирската катастрофа малка ли е? Кой е отговорниятъ за нея? Кого теглиха подъ отговорностъ? Толкова дѣца загинаха тамъ, отъ неумѣнието на назначения за хатѣръ единъ некадѣренъ машинистъ; и за нея случка нѣма издадена формална присѣда. Честити да ви сѣ управницитѣ! Нека управляватъ още година, двѣ, петъ; азъ не ще имъ кажа: „На добъръ часъ“, „Богъ да ги прости“, нека управляватъ; но азъ искамъ за честта на България тѣхното покаяние да станѣше своевременно. Не го направиха — нека продължаватъ да управляватъ; съ надежда, че съ нѣкои други добри дѣла да изкупятъ това злодѣяние, което извършиха.

Г. г. народни прѣдставители! Спирамъ върху тая тема, която дразни. Нека да минемъ на друга по-неутрална, въ която може би ще бждемъ по съгласни, нека навлѣземъ въ нашата външна политика. Азъ мисля, че нашето правителство, което имаше поддрѣжката на цѣлия български народъ и на народното

прѣдставителство, безъ разлика на партии, фалира и по външната политика. Тукъ се каза, че за сегашното положение на нашата външна политика е отговоренъ царѣтъ. Безъ да повтарямъ, ще кажа, че и по външната политика държа отговорно правителството, защото въ сѣщностъ то е, което управлява. Царѣтъ се билъ мѣсилъ въ външната политика! Какъ може едно правителство, което има задъ гърба си едно грамадно болшинство, да търпи намѣсата на неотговорния факторъ? Азъ не допускамъ това нѣщо и не виждамъ такава намѣса да е имало, а наопаки въ всичкитѣ актове на правителството и на държавния глава виждамъ съгласие. Въ нищо нѣма разногласие. Било по провъзгласяването България за независима, било по посѣщаването на дворецѣтъ, било по политиката съ Турция, било по политиката съ Черна-Гора и Сърбия. Дѣ е тогазъ разногласието между правителството и държавния глава? Последната министерска промѣна, която докара излизането на г. генералъ Паприкова отъ Министерството на външнитѣ работи и на изповѣданията, мисля, не може да са обясни съ нѣкакво си надмощие на кабинета надъ държавния глава. Това нѣщо не допускамъ, защото г. Паприковъ не бѣше личенъ човѣкъ на царя или неговъ адютантъ или секретаръ. Той бѣше министъръ отъ кабинета на г. Малинова и не такѣвъ, какѣвто той бѣше при управлението на либералитѣ и при онова на прогресивно-либералитѣ — единъ чуденъ човѣкъ за тия партии и, слѣдователно, подзрителенъ министъръ — той е членъ отъ демократическата партия, и, като така, управлението на външнитѣ дѣла е било въ нейни рѣцѣ и, слѣдователно, тя отговаря за дѣлата на своя министъръ. Че тая партия е солидарна съ г. Паприкова, за това свидѣтельствува фактѣтъ, дѣто и слѣдъ излизането му отъ Министерството на външнитѣ работи, нему се довѣри единъ много важенъ постъ — прѣдставителъ на българската дипломация въ Петербургъ, единъ най-важенъ постъ, отъ който също тѣй може да се играе политическа роль. Слѣдъ излизането на г. Паприкова отъ министерството, нему се повѣри единъ постъ, който показва, че той има довѣрието на кабинета, къмъ който е принадлежалъ, и като е тѣй, управлението на външната политика е управление на сегашния кабинетъ, който и трѣба да носи отговорността за туй управление. Да видимъ до какво дореже е изпаднала нашата външна политика.

Въ тронното слово не виждамъ указание за това. И наистина, да се даватъ указания въ тронното слово по външната политика, да се говори откровенно, какво е положението, е нетактично. Ние не можемъ да искаме и не трѣба да искаме това, никое правителство нѣма да излѣзе съ една откровеностъ да каже, че сме скарани съ цѣлия свѣтъ, че никоя държава не ни поддържа, че сме загубили благоволенieto и симпатитѣ на всички държави, както е въ дѣйствителностъ сега. Тоя е фактѣтъ. Разбира се, правителството не може да го каже, но не сме ние, които да не го чувствуваме и виждаме. Просто ние сме загубили пусулата — това е истината. Кой ни поддържа? Австрия ни даде съдѣйствие да се провъзгласимъ независими — бекетъ версинъ, благодаримъ, но по-нататѣкъ...

Министъръ А. Лячевъ: И Русия помогна.

П. Пешевъ: Да, и Русия помогна. На първо мѣсто тя призна нашата независимостъ. Не мога да кажа нищо лошо за Русия: въ нищо не ни е поврѣдила; наопаки, тя ни даде свобода, призна ни независимостъта; има и сега симпатии къмъ насъ, това не може да се откаже — благодаримъ ѝ. Но по-нататѣкъ не виждамъ, съ какво България може да се похвали въ своята външна политика. Явно е, че сме изолирани отъ всѣка страна. Правителството прѣдприе една политика на приятелство съ Турция. Нѣкои

казаха, че правителството се показало двулично, че неодобрявало искрено хурнета, не се възхитило толкоз много отъ него. Такъв укоръ правятъ на правителството, обаче фактитъ показватъ, че то прѣдприе редъ мѣрки, които бѣха само въ угода на Турция: на първо мѣсто даването на Турция 82 милиона, сключването конвенция за мюфтинитъ, приятелското разположение въ врѣме на прѣвратитъ, въ врѣме на Хамидовата контра революция, въ врѣме на албанскитъ бунтове; на всѣка стѣпка нашето правителство се показваше благосклонно и приятелско разположено къмъ Турция. Какво не направи нашето правителство, за да бѣде въ добри отношения съ Турция? Обаче всичко това излѣзе на вѣтъра, излѣзе безполезно, излѣзе несполучливо. Политиката на правителството въ туй отношение прѣтърпѣ едно крушение, тя свършено фазира. Неудачна бѣше тая политика, и, слѣдователно, не му оставаше нищо друго да направи, освѣнъ да се оттегли и да отстъпи на други хора, да поведатъ друга политика, която, може би, щѣше да бѣде по-сполучлива. То прѣдпочете да си остане да продължава тая политика, докогато не се оказа вече прѣдъ невъзможностъ — докогато се сключи ромъно-турскитъ съюзъ.

Г. Стамболийски казва за този съюзъ, че той е една благодатъ за България. Азъ не знамъ, какъ може да се каже, че ще е благодатъ за България единъ съюзъ, който има за задача да насърчи Турция въ нейната изтрѣбителна политика къмъ българитъ.

А. Димитровъ: Да прѣмахне дрънкането на саби, което прахосва милионитъ на България.

П. Пешевъ: България никога не е замисловала да води война съ Турция.

А. Димитровъ: Тогава, да не дрънкатъ саби.

П. Пешевъ: България се е приготвявала, приготвяла се, и трѣбва да се приготвява за защита отъ своитъ неприятели, за защита на земята си, за защита на отечеството: то е нейна длъжностъ. Ще бѣде прѣстѣпление, ако тя не направи това. Може би въ тия приготвления да сж правени грѣшки, но системата и идеята за тия приготовления не е била погрѣшна.

А. Димитровъ: Да, само да прѣдизвикватъ комшиитъ да се готвятъ да те нападатъ!

П. Пешевъ: България никога не е прѣдизвиквала Турция. Ето защо азъ мисля, че съюзътъ на Ромъния съ Турция не е една благодатъ за България, а е едно голѣмо неприятелство, едно насърчение за Турция да продължава своята изтрѣбителна политика спрѣмо нашитъ еднородци въ турско. Трѣбва да сжалваме, че една земя като Ромъния, която е свързана съ такива близки, приятелски връзки съ България, ако е наистина сключила съюзъ съ Турция, враждебенъ за България, е направила този съюзъ свършено безъ всѣкакви оправдани мотиви, защото България никога не е прѣдизвиквала неприятелството на Ромъния. Винаги България е била благородна, винаги е била прѣдразположена къмъ нея, винаги ѝ е била признателна. Ето защо за очудване е на цѣлп български народъ едно такова проявление на враждебностъ къмъ насъ. България, несъмнено — право се каза отъ прѣждеговорившия — трѣбва да живѣе въ приятелски отношения съ Турция. Всички български правителства сж държали на тая политика. Азъ не зная ни едно българско правителство досега, което да е било враждебно къмъ Турция, да не е искало облизание съ нея, облизание толкова оправдано, толкова нужно и дори необходимо, тъй като Турция е наша най-близка съсѣдка, тъй като въ Турция живѣятъ толкова много наши сънародници,

стремлението на сегашното правителство да живѣе въ добри отношения съ Турция, ние оправдахме лани и дори гласувахме суми, които това правителство даваше на Турция, само да се запази мирътъ. Но Турция не иска да живѣе съ насъ, вижда се, въ добри отношения. Не зависи отъ България да прави съюзъ и да е въ добри отношения съ когото и да е. Азъ желая да бѣда приятелъ на еди-кого си, но той не желае. Тукъ се иска желанието на двѣтъ страни. Ние желаемъ да бѣдемъ въ съюзъ, въ добри отношения съ Турция, но тя не желае. Но какви съображения, то е нейна работа, но ние виждаме, че тя отъ денъ на денъ по-неприятелски се настройва спрѣмо България. Обвиняваме се нашето правителство, че прѣдизвиквало Турция. За станалитъ въ послѣдно врѣме изтезания и мъчения нѣкои вишатъ правителството ни, което прѣдизвиквало Турция. Голѣмъ противникъ съмъ на сегашното правителство, но не мога да кажа, че то е прѣдизвикало въ нѣщо Турция. Не виждамъ въ що турцитъ сж прѣдизвикани. Наопаки, правило е най-голѣми и дори крайни отстъпки на Турция. Обаче нищо не помогна. Тамъ продължаватъ и досега, и въ по-голѣми размѣри, неистовствата надъ нашитъ сънародници. Разбирамъ, говореше се, че нашето правителство прашало чети, но азъ не виждамъ български чети да сж пратени въ турско, да правятъ тамъ размирства, да правятъ нѣкакви прѣдизвикателства. Нищо подобно азъ не виждамъ. Въ какво е криво българското правителство за това, което става въ Щипъ, въ Крушево, въ Енидже-Вардаръ? Съ какво сж прѣдизвикани тѣзи жестокости, които се вършатъ тамъ? Не трѣбва, г. г. народни прѣдставители, да бѣдемъ толкова много заслѣпени въ своята умраза къмъ правителството да го обвиняваме въ прѣдизвикателство къмъ Турция и да го правимъ отговорно за онова, което се върши тамъ. Можемъ да обвиняваме правителството, че своевременно не се оттегли, като видѣ, че неговата политика съ Турция е неудачна и несполучлива. Но да го обвиняваме, че то прѣдизвиквало Турция, нѣмаме право, защото ни единъ фактъ не ни дава право да казваме това. Какво става въ Турция съ нашитъ сънародници, това, г. г. народни прѣдставители, вамъ е извѣстно. Доста е да прочетете прошения на вдовците на българския свещеникъ отъ Ениджевардарско, Калайджиева, до прокурора, въ което е описанъ трогателно начинътъ, по който е изтезаванъ нейниятъ съпругъ, въ което сж изложени мъченията, които е търпѣлъ и отъ които е умрѣлъ, за да видите, какво е управлението въ Турция и по кой начинъ се отнасятъ тамъ съ нашитъ сънародници. Потърсете, г. г. народни прѣдставители, нѣкаждѣ единъ фактъ и го посочете, дѣто българското правителство да е прѣдизвикало тѣзи неистовства. Слѣдъ прогласяването на хурнета, управлението на Турция става по-лошо, отколкото да се подобри. Самото население въ турско сжко тъй съ нищо не е прѣдизвикало тѣзи неистовства. Азъ не виждамъ, въ що българското население въ Турция е навлѣкло върху си гнѣва на управницитъ тамъ, та да се отнасятъ къмъ него съ такава жестокостъ? Въ какво сж се провинили невиннитъ хора въ Щипъ, въ Крушево, Витоля, Скопие и въ околнитъ села на тѣзи градове, та го виждаме изложено на такива мъчения, отъ които е принудено да избѣгва съ хиляди за помощъ въ нашата земя? Тѣзи неистовства, които се вършатъ надъ нашитъ сънародници тамъ, не могатъ друго-яче да се обяснятъ, освѣнъ съ политиката на младотурцитъ, съ тѣхната система на управление, съ тѣхното желание да унищожатъ българския елементъ. Ето защо каквото и правителство България да проявява къмъ Турция, не може да спре тѣзи неистовства. Слѣдъ провъзгласяването на хурнета, цѣла свободна България се възрадва, като мислѣше, че настѣпва ерата за единъ сносенъ и възможно добъръ животъ на нашитъ сънародници.

Българското население тамъ, всичкитъ четници съ войводитѣ си съ възторгъ се присъединиха къмъ прогласения хурнетъ. Обаче, всичкитъ тѣхни надежди, както и ония на свободна България за единъ сносенъ животъ за нашитъ сънародници, се указаха напразни, и нашето правителство не може съ нищо да помогне на положението. То не може съ нищо да въздѣйствува на приятелското по-рано турско правителство, за да спре тоя начинъ на управление и по тоя начинъ да може и България да се успокои, да заживѣе и тя спокойно, да може да се прѣдаде на своитѣ мирни занятия, на своитѣ реформи, на своето вътрѣшно управление. Ние виждаме, че всичкото зло, което тамъ се върши, се отзовава и тукъ, въ нашата свободна България. България не може да бѣде спокойна, когато нашитѣ братя тамъ се терзаятъ, когато се изтрѣбватъ, когато се мъчатъ. Не може България да бѣде спокойна, когато съ хиляди бѣжанци идатъ тукъ при насъ да търсятъ приюжище, да търсятъ прѣхрана. Несъмнено, въ висшъ интересъ на нашата държава е това положение на работитѣ да се спре, да се тури край на него. И ако настоящето правителство, както се вижда, не е въ положение да направи що-годи за подобрене участието на нашитѣ братя, то трѣбва да се замисли като какво трѣбва да направи по-нататъкъ.

Тукъ се говори много за съюзи — съ тогоязъ да се прави съюзъ, съ оногозъ да не се прави съюзъ и т. н. Какъ ще повтори, че правенето на съюзъ не зависи само отъ едната страна; сключването на съюзъ е единъ двустраненъ договоръ: трѣбва и другата страна да пожелае и тогоязъ този договоръ, това съглашение, този съюзъ може да бѣде сключенъ. Веднажъ Турция не желае да живѣе въ приятелски отношения съ насъ, не зная какъ можемъ зорленъ да я накараме. Но туй положение на работитѣ не трѣбва да трае повече. Трѣбва да се взематъ мѣрки, докато е врѣме, България да се избави отъ сегашното изолирано положение, въ което, казвамъ, я е докарала неясната и неопредѣлена политика на правителството. Неговата политика спрямо Турция се оказа не само негодна, некадърна, но напакъ, дори вѣдна.

Азъ не зная възгледитѣ на правителството по външната политика. Вѣроятно, г. министъръ-прѣседателъ и министъръ на външнитѣ работи ще даде на народното прѣдставителство нѣкои разяснения, които съ толкова необходими за успокоение на нашето общество, защото разрѣшението на въпроса за бѣжанцитѣ не биде тъй щастливо, както можеше и както трѣбваше да се очаква. Стоятъ нерѣшени и още много други въпроси, свързани съ нашата външна политика.

Положението и отношенията ни съ Ромъния сѣщо тъй заслужаватъ да бѣдатъ разяснени, защото не сме достатъчно освѣтлени за нашитѣ отношения съ Ромъния, не сме посветени въ тайнитѣ на политиката, за да разберемъ, да-ли България не е прѣдизвикала съ нѣщо тази намъ съседна страна, за да бѣде тъй злѣ настроена къмъ насъ, както е сега.

За отношенията ни съ Ромъния ще сж цѣнни обясненията, които ще чуемъ отъ нашето правителство за случкитѣ въ Тутраканъ съ ромънското училище. По случкитѣ въ Тутраканъ въ послѣдно врѣме много се писа въ нашитѣ вѣстници. Говори се за закриване на Тутраканското ромънско училище, за нѣкакви бруталности, извършени надъ ромънскитѣ тутракански учители. Азъ мисля, че всяко това, което се пише, не ще е истинско, защото не допускамъ, че българското правителство при сегашното положение ще си създава неприятности по отношение на нашата съседка Ромъния, и само затуй, защото се било пишело и говорѣло, че тя е въ съюзъ съ Турция, да се правятъ безтактни разпореждания за закриване ромънското училище и за

прѣсѣдване учителитѣ. Азъ не го допускамъ, защото това би било едно безумие. Единъ съюзъ съ Турция може би не значи още и окончателно неприятелство спрямо България. Па и да значи нѣкакво неприятелство, не сме ние, българитѣ, които трѣбва да обострюваме тѣзи отношения. Ако ромънското училище въ Тутраканъ, дори и незаконно, дори и безъ изпълнение на нѣкои формалности, е съществувало редъ години, азъ мисля, че нѣмало е причини нашето правителство сега, при тия обстоятелства, да чопли и да издирва тия нередовности, за да взема поводъ отъ тѣхъ да закрие училището, или да прѣсѣдва учителитѣ.

Министъръ В. Молловъ: То не е закрито; то е отворено и функционира сега съ двѣ отдѣления.

П. Пешевъ: Да, азъ съмъ увѣренъ, г. министре, че Вие ще дадете успокоителни обяснения, които ще разпрѣснатъ мълвитѣ за нѣкакви нарочни прѣдизвикателства, които България върши спрямо Ромъния само затуй, че тя се била ужъ съюзила съ Турция. Въ туй отношение азъ мисля, че българското правителство не е извършило каква-годи безтактностъ. Обясненията на г. министра сж много желателни, за да се разпрѣсне всѣкакво съмнѣние, което се раздухва отъ извѣстни сфери за нѣкакво неприятелство на България спрямо ромънитѣ и за нѣкакви незаконни дѣйствия отъ страна на България спрямо ромънското училище и спрямо учителитѣ.

Посѣщението на държавния глава на двороветъ несъмнено ще е отъ полза за България, и въ туй направление, несъмнено, ще трѣбва да се работи. Задача благоприятна за правителството е по възможностъ да разпрѣсне всичкитѣ подозрѣния къмъ България за нѣкаква нейна войнствена и агресивна политика спрямо когото и да е отъ съседитѣ. Може би България недостатъчно се е прѣдставлявала прѣдъ чуждитѣ държави чрезъ своитѣ прѣдставители, може би тя недостатъчно е освѣтлявала великитѣ държави върху своитѣ намѣрения и върху своята политика, та ти въ послѣдно врѣме е тъй заподозрѣна и тъй криво гледана отъ всичкитѣ страни. Желателно е сега, при тия дипломатически промѣни, които се направиха, нашето правителство да даде точни наставления на нашитѣ дипломатически прѣдставители да освѣтлятъ респективнитѣ държави въ най-добритѣ и най-миролюбиви намѣрения на България, защото не виждамъ въ никои срѣда, въ никои партия въ България да има каквото и да е войнствено настроение спрямо коя и да е държава; не виждамъ никакви завоевателни стремления нито у правителството, нито у коя да е държава, та да има причини България така злѣ да бѣде гледана, така злѣ да бѣде третирана отъ която и да било европейска държава.

Станаха нѣкои промѣни въ дипломатическото тѣло. Азъ вѣрвамъ, че тѣ сж направени именно съ тая цѣль — за да може България да даде по-добра насока на своята външна политика, отколкото е била тя досега. Може би правителството има намѣрение и слѣдъ тия несполуки по своята външна политика да продължава да управлява. То е негова работа. Но желателно е да се избѣгватъ ония грѣшки, които, извършени въ миналото, докараха България до това изолирано положение, щото да не може да посочи нито на единъ свой съседъ, нито на една велика държава, която да е приятелски и добръ разположена къмъ нея.

Въ тронното слово се говори за най-добри и най-приятелски отношения на великитѣ държави спрямо България. Това може да бѣде вѣрно, но въпросътъ не се касае само до великитѣ държави, а се касае и до съседнитѣ намъ държави; за тѣхъ, обаче, въ тронното слово нищо не се говори. Тая празнота, на-

дѣмъ се, ще бѣде попълнена, за да бѣдатъ разсѣяни и онѣзи подозрѣния, които се иматъ, че България не е въ добри отношения и съ всичкитѣ свои съсѣди. За отношенията ни съ Турция е вече извѣстно — нѣма какво да се говори: по-лоши отношения, отколкото сѫ тия съ Турция, не може да има. Отношенията ни съ Черна-Гора сѫ били винаги добри и, може би, сега сѫ прѣвъзходни. Но желателно е отношенията ни съ Сърбия и съ Рومѣния да бѣдатъ приятелски и да не бѣдатъ такива, каквито въ минало врѣме сѫ били. За Румѣния, мисля, че нищо още не значи съюзътъ ѝ съ Турция. България трѣбва да продължава и въ бѣдѣще да бѣде въ приятелски отношения съ нея, да избѣгва всичко, което може да затъмни тия отношения, тѣй приятелски до вчера.

Не ще съмнѣние, че нѣма да се намѣри българинъ, който да не пожелае на правителството сполука въ неговитѣ старания да спечели симпатитѣ на великитѣ държави и приятелството на нашитѣ съсѣди, въ това число и на Турция. Желателно е да се употребятъ пакъ усилия, щото съ тия държави, особено съ Турция, да може да се спратъ тѣзи неприятности, които има тамъ. Нека се разсѣятъ всички подозрѣния, които може да се иматъ за нѣкакво неприятелство на България спрямо нея. България е дала досега доказателства за своето миролюбие, за своето добро разположение, за своето желание да живѣе въ миръ съ тая държава. Нека и въ бѣдѣще положи усилия въ туй направление. Дано съ такава една политика се спре нейната подозрителност, която се насърчава отъ нѣкои неприятелски разположени къмъ България държави; нека чрѣзъ разсѣиването на тия подозрѣния стане възможенъ единъ сносенъ животъ за нашитѣ сънародници тамъ; нека съ разсѣиването на тия подозрѣния се спре тая систематическо-изтѣрителна политика спрямо нашитѣ сънародници въ турско. България отъ това само ще спечели. Нека Турция разбере, че не само правителството, но и цѣлиятъ български народъ нѣма военнo-любиви намѣрения, нѣма завоевателни цѣли, а желае да бѣде въ най-приятелски отношения съ нея. Както българитѣ въ царството живѣятъ добръ съ своитѣ сънародници — турци; нека съ една добра политика съ Турция се докара единъ по-сносенъ животъ на нашитѣ сънародници съ мюсюлманитѣ въ Турската империя. Правителството е направило много жертви въ туй отношение, дори е дало пари на Турция за признаване на нашата независимост, дори е признало турския мюфтийски институтъ въ нашата земя като едно самостоятелно учрѣждение. Направило е всичко. Нека направи още нѣкои възможни опитвания за подобрене и поправяне на положението.

Това е, което имахъ да кажа за външната политика, за която несъмнѣно на първо мѣсто и главно носи отговорностъ сегашното правителство. Тия нѣколко бѣлѣжки азъ казахъ безъ да бѣда достатъчно освѣтленъ отъ обясненията на правителството, защото досега такива обяснения ние не сме чули да се даватъ никѣдъ. Да се говори по външната политика нѣщо по-опредѣлено, като не сме освѣтлени, несъмнѣно, е невъзможно. Ще изслушамъ съ удоволствие ония обяснения на г. министра на външнитѣ работи, които биха докарали едно успокоение на духоветѣ въ България, толкозъ много загрижени отъ тревожнитѣ слухове, които постоянно се разпространяватъ въ нашето общество.

Ще кажа, г. г. народни прѣдставители, нѣколко думи за финансовото положение на нашата страна. Въ туй отношение трѣбва да се каже, че правителството сѣщо тѣй не е честито, както не е било честито по външната и по вътрѣшната си политика. Онова, което се проповѣдаваше за уравнивяване на бюджета, за прѣмахване на свръхсмѣтнитѣ кредити, за искренъ бюджетъ, за економии, за нама-

ление на даждията, за урегулиране начина за събирането на даждията — всичко това останаха едни голи обѣщания, които не бидоха реализирани. Финансовата политика на настоящето правителство може да се каже е продължение на политиката на бившето правителство — еднакво безсистемна, еднакво, може да се каже, разсипническа. Бюджетътъ е сѣ тѣй неуравновѣсенъ, както е билъ при миналитѣ правителства. Текущата година показва, че тя ще се склочи съ дефицити. Цифритѣ, прѣдвидени въ бюджета, нѣма да се оправдаятъ отъ постѣпленията, защото настоящата година не излѣзе тѣй честита и тѣй благоприятна, както отначало се бѣше показвала. Вече с третата година откакъ настоящето правителство управлява, и ние не видѣхме въ финансирѣта да се тури она редъ, който се обѣщаваше и който бѣше желателенъ; наопаки, ние виждаме сѣщото онова безредие, каквото царуваше и въ миналитѣ управления, сѣщата она безсистемностъ, сѣщото разсипничество, сѣщото увеличение на даждията, сѣщиятъ начинъ на събиране, каквото е било и досега. Не зная въ бѣдѣще какво замишлява правителството да направи, но ако тая система и тоя начинъ на финансово управление не се измѣни, България рискува пакъ да се окаже въ нужда за пари отъ странство, пакъ да поеме върху си сѣ нови и нови задължения, каквито достатъчно имаме досега, и които ще заплетатъ нейното финансово положение. Азъ не виждамъ въ тронното слово да сѫ посочени нѣкакви мѣроприятия, които клонятъ да измѣнятъ досегашната система на финансовото управление. Възможно е новиятъ министъръ на финанситѣ да замишлява нѣщо, за да се поправи това положение, обаче, ние не виждаме въ тронното слово да сѫ посочени мѣрцитѣ, които той замишлява. Едно, което виждаме сега, то е всеобщиятъ вѣкъ въ цѣла България отъ страна на търговцитѣ, че тѣхнитѣ даждия се увеличаватъ неимоверно. Отъ всички крайща на България постѣпватъ протести до финансовия министъръ противъ увеличението данъка на занаятието имъ: търговци, които досега сѫ плащали 50 л. даждия, сега сѫ обложени съ 500 л. Това се обяви въ една протестационна телеграма отъ търговцитѣ при гара Раднево. Сѣщо такива протести идатъ отъ Дупница, отъ Кюстендилъ, отъ Пловдивъ. Почти отъ всички крайща на България се оплакватъ, че Финансовото министерство било разпоредило, щото, колкото е възможно, даждията да бѣдатъ увеличени. Приписватъ се дори на г. министра на финанситѣ нѣкои невѣроятни заявления: че той увеличи и ще увеличава колкото може повече даждията. Азъ не вѣрвамъ това заявление да е истинско, но, ако е вѣрно, че сѫ дадени наставления да се увеличаватъ даждията на търговцитѣ по тоя начинъ, както тѣ сѫ увеличени, това ще бѣде много за съжаление, защото положението на нашитѣ търговци и безъ това, г. г. народни прѣдставители, е за оплакване. Не трѣбва да се мисли, че тѣ Богъ знае въ какво цвѣтуще положение се намиратъ и Богъ знае какви печалби придобиватъ, та да се иска по тоя начинъ увеличение на тѣхнитѣ даждия; то значи, окончателно разсипване на нашитѣ търговци и на нашата търговия. Желателно е въ туй отношение г. министърътъ на финанситѣ да даде разяснения на народното прѣдставителство и да го успокои, защото почти всички ние получаваме оплаквания отъ наши съграждани, оплаквания и отъ другитѣ градове на България, дѣто става непоносимо това извънредно увеличение на даждията. Азъ не допускамъ, че тия оплаквания ще сѫ нѣкакви си измислици, не допускамъ, че търговцитѣ отъ Раднево, напр., ще се оплакватъ, ако тѣ не сѫ обложени десеторно, отколкото сега плащатъ, отъ мѣстната властъ по заповѣдъ на Финансовото министерство. Г. министърътъ на финанситѣ трѣбва да разясни на народното прѣдставителство, да-ли дѣйстви-

телно той е далъ такива заповѣди на своитѣ подвѣдомствени, да увеличаватъ даждията колкото могатъ, безъ всѣкаква милостъ, безъ всѣкакво снисхождение.

Министъръ А. Лячевъ: Г. Пешевъ! Ще ми позволите да кажа една дума. Такава заповѣдъ не е могла да бѣде дадена. Никакъвъ новъ данѣкъ нѣма, никакви нови размѣри на данѣкъ нѣма. Има данѣкъ върху занаяте, което се облага тази година, понеже на всѣки три години той трѣбва да се обложи. Както всѣкога, така и сега, при облагането на този данѣкъ, понеже обектътъ, състоянието на човѣка, много мѣчно може да се открие, то безспорно ставатъ и оплаквания. Финансовото министерство, което е направило, то е — съмнѣние не може да има — да иска отъ своитѣ чиновници да запазятъ интереса на фиска въ границитѣ на закона. Това съмъ искалъ и ще го искамъ. Това е мой дългъ, дългъ на всѣки единъ чиновникъ, който дѣйствува въ свръзка съ законитѣ, съ помощта на делегати на дадено съсловие, на общинската властъ и т. н. Въ комиснитѣ взематъ въ съображение всичко това и тѣ става облогътъ. Тѣзи, които се оплакватъ, нѣма защо да се оплакватъ до мене и още по-малко да се отнасятъ до пресата. Тѣ знаятъ много добръ, че има друга комисия, която ще провѣри всичко туй, и тогазъ, ако се не поправятъ допуснатитѣ погрѣшки, могатъ да се отнесатъ и до самия министъръ, за да види, той чрѣзъ специални ревизори, да нѣма нѣкаква прѣкаленостъ. Ето защо по този въпросъ за вика, който сега се слуша, за нѣкакви високи облагания, нѣма нищо какво да прибавя, освѣнъ да констатирамъ онова, което законътъ изисква и което е било винаги въ нашата страна. Сега само едно Ви заявявамъ: отъ моята министерска маса нѣма да излѣзе нито една телеграма и да кажа: къмъ еди-кой си градъ или гражданинъ бждете по-снисходителни. Това нѣма да направя.

П. Пешевъ: Моитѣ думи не се отнасятъ до това, че трѣбва да се направи нѣкаква снисходителностъ, но азъ настоявамъ, што г. министърътъ да обясни, да-ли е далъ разпореждания до своитѣ подвѣдомствени власти, за да бждатъ тѣ, колкото е възможно, по-строги при облагането на тоя данѣкъ, защото оплакването е именно въ такава смисълъ, че човѣкъ, който е плащалъ 50 л. изведнажъ се облага да плаща 500 л., както е въ Раднево и Дупница, дѣто гражданитѣ се събиратъ въ митинги да протестиратъ. Разбирамъ въ границитѣ на закона, но да бжде справедливо, но не съ една обща мѣрка да бждатъ даждията увеличени на каквато цѣна и да стане то.

Като се говори по вътрѣшното управление, азъ мисля, че заслужава да се кажатъ нѣколко думи и за нашия Университетъ, защото знаеме, че въ него е изникнала една криза, която клони може би да вземе голѣми размѣри, вслѣдствие конфликта на академическия съвѣтъ съ студентството по въпроса за професоръ Ганева. Ние виждаме, че Университетътъ, който има пълна дори неограничена свобода по сега дѣйствуюция законъ на просвѣщението, е арена на нови агитации, на нови вълнения, на нови борби, на нови стѣлкновения между професори и студенти. Не ще съмнѣние, че е желателно да се тури край на тия постоянни вълнения въ нашия Университетъ, които прѣчатъ на свободното развитие на науката, които създаватъ безпокойствие въ обществото, които постоянно го тревожатъ и които може би компрометиратъ самото съществуване на нашия Университетъ. Желателно е г. министърътъ на народното просвѣщение да освѣтли Народното събрание и по тоя толкова живо трепещущъ въпросъ, какъвто е оня по конфликта между професорското тѣло, помежду имъ, и между студент-

чеството и академическия съвѣтъ. Доколкото ми е известно, тоя въпросъ и досега не е взелъ благоприятенъ край и ако вълненията продължаватъ по този начинъ въ Университета и има постоянни стѣлкновения между учащи и учащи се, несъмнѣно е, че това ще се отрази злѣ за науката и за самия Университетъ, за който българскиятъ народъ и българското правителство правятъ толкова жертви и къмъ който толкова грижливо се отнасяме и ние тукъ, въ Народното събрание.

Като свръшвамъ, г. г. народни прѣдставители, азъ не ще прѣдсказвамъ нѣкаква смъртъ на настоящето правителство, не ще заключавамъ, отъ туй постно тронно слово и отъ тжгата, която вѣе въ него, че е наближилъ краятъ и послѣдниятъ часъ на настоящето правителство. Наистина, позамираiswa малко на тамянтъ, но азъ мисля, че сме още далечъ отъ смъртѣта. Засега ще пожелаея, што, докогато това правителство управлява, да вземе всички ония мѣрки, които законитѣ му даватъ, и съ поддржката на това голѣмо болшинство отъ негови приятели въ Народното събрание да направи всичко възможно, за да се поправятъ ония грѣшки, които сж компрометирали вътрѣшното положение на страната и които сж докарали външната наша политика до фалиране. Мога да пожелаея на правителството, въ интереса на нашата земя, колкото време му е останало да управлява, да управлява по-добръ, по-съобразно съ законитѣ и да се погрижи да се прѣмахнатъ всички тѣзи факти на корупция и на развала, които сж направили невъзможенъ живота въ тая страна дори, на неговитѣ най-близки приятели, какъвто е досегапшиятъ градски кметъ.

А. Христовъ: Г. Пешевъ! Вие обѣпахте да кажете, че причини отъ възвишенъ характеръ сж продиктували русенската случка. Позволете ми да Ви напомня да се изкажете.

П. Пешевъ: Ако желаете, да Ви кажа.

Азъ съмтамъ че между мѣрките, които правителството вземаше, за да добие благосклонността и приятелството на Турция, бѣше и неговото желание да се уравни въпросътъ за побългаряването на Саафетъ. Мисля, че правителството взе много прѣсърце да бжде изравнена тая работа по начинъ, който да не нахърнява честолюбието на мюсюлманитѣ въ България и на ония въ турско; мисля, че се полагаше голѣма загриженостъ отъ правителството да изравни миролюбиво тоя скандалъ въ Русчукъ, за да бжде въ добри отношения съ Турция — нѣщо, което Турция никога взаимно не е проявявала къмъ България: въ Турция, знае се, ставатъ и потурчвания, отвлчания на българки, ставатъ и избѣсвания, ставатъ и истрѣбления, ставатъ и обири и всичко, но никога правителството тамъ не се е погрижвало отъ уважение къмъ българщината и отъ уважение къмъ българското царство да изравни тоя конфликтъ по единъ миролюбивъ начинъ. Обаче, българското правителство, въ грижитѣ да се покаже колкото може по-миролюбиво къмъ турцитѣ, положи особена грижа, безъ да имаше толкова нужда, да се върне кадѣнчето на родителитѣ му. Казвамъ, съображения отъ висшата политика на правителството диктуваха тая му грижа — да се изравни миролюбиво тоя конфликтъ. А кървавата разправа по тоя поводъ бѣше едно недоразумѣние отъ страна на нашитѣ власти, едно непрѣдвиждане, едно неумѣние да се управлява, едно непочитане къмъ живота на българекитѣ граждани, едно прѣстѣпление къмъ народа.

Прѣдседателътъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Екимовъ.

А. Екимовъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Фактъ е, че откакъ настоящето прави-

телство пое властта, въ тронните слова, прочетени от държавния глава на тоя столъ, фигуриратъ и реформи, които цѣлятъ економическото повдигане на нашия народъ. А една партия, едно правителство, което цѣли съ реформи да повдигне економическото състояние на народа, показва, че цѣли именно да направи и народа пълненъ властникъ въ тая държава, защото днесъ само единъ народъ, който е добръ поставенъ економически, може на всѣка една стъпка да отстоява добръ и своитѣ права. Трѣбва, обаче, съ съжаление да ви заявя, че не съ такъвъ куражъ г. г. министритѣ, отъ които би трѣбовало да излиза тая инициатива, сж пристѣпили къмъ прокарването на тия реформи. За нѣкои реформи е трѣбовало извънредно голѣмъ натискъ, а нѣкои закони, даже, които сж били прокарани, и до днесъ стоятъ неприложени. И азъ бихъ желалъ г. министрътъ на търговията и земледѣлието да даде прѣдъ народното прѣдставителство обяснение, защо законътъ за меритѣ, който се прокарва още миналата година, е утвърденъ и стои още неприложенъ и защо законътъ за мѣрнитѣ и теглилитѣ, който влѣзе въ сила на 12 октомврий, 6 мѣсеци слѣдъ неговото публикуване, сжщо въ голѣмата си частъ стои още неприложенъ? На какви основания г. министрътъ си е присвоилъ тия права, да прѣустановява функционирането на тия закони? Може би, това се е смѣтало за дребна работа, защото у насъ асж не сж свикнали да прилагатъ такива нѣща.

Народниятъ прѣдставителъ г. Мирски много добръ забѣлѣжи съ своето запитване, че ние не трѣбва да останемъ назадъ и въ законодателно отношение, относително работничеството. И азъ мисля, че декларацията, която г. министрътъ на търговията и земледѣлието даде, не бѣ дотолкова достатѣчна. Макаръ още да не сж дотолкова назрѣли обстоятелствата у насъ, макаръ още да не сме дошли до становището да имаме прокарани реформи, тъй както има въ просвѣтенитѣ държави, но азъ мисля, че у насъ може да се прокара именно това, което засега е необходимо. Че у насъ работничеството е изоставено на много произволи, азъ ще ви напомнимъ за единъ случай. Прѣди нѣколко врѣме стана една стачка въ Борушница, къдѣто нѣколко стотици работници останаха на произвола на сѣдбата и стоятъ прѣдъ настѣпащата зима безъ кора хлѣбъ, безъ да имъ се плати. Това баянѣ на нѣщата показва, че сме много назадь и, макаръ да има още мѣроприятия, съ които бихме могли да защитимъ работничитѣ, ние стоимъ съ скръстени рѣцѣ и чакаме дълго-дълго бунтоветѣ да взематъ колосаленъ край, за да се притечемъ на помощъ. И, може би, единъ день, ако стане нужда, азъ ще занимамъ народното прѣдставителство съ една интерпелация по тая борушненска линия. Бихъ желалъ г. министрътъ на общественитѣ сгради да даде едно обяснение и по тоя въпросъ.

Говорѣше се за крупни реформи по бюджета, за колосални реформи въ данѣчно отношение, за правилно разпрѣдѣление данѣцитѣ върху гърба на българскитѣ данѣкоплатци. И право забѣлѣжа прѣдговорившиятъ ораторъ г. Пешевъ, че отъ необмисленото и отъ бързото прокарване и непроучване на тѣзи реформи у насъ почнаха да се чуватъ протести, и протести доста основателни, по които г. министрътъ на финанситѣ искаше тъй лесно да изклинчи и да се извини. Азъ не вѣрвамъ, че г. министрътъ на финанситѣ си е позволилъ да дава разпорѣждане да се тормозятъ търговцитѣ, индустриалцитѣ, както едно врѣме нишеха тайни окръжии на радославиститѣ, за да взематъ не на десетъ едно, а на едно — едно; но азъ виждамъ, че съ този необмисленъ законъ, внесенъ отъ бившия му колега г. Саллабашевъ, се нанесе единъ голѣмъ и несправедливъ ударъ на всичкитѣ съсловия въ България, за благосъстоянието на които ние трѣбва да държимъ смѣтка, защото нашата

страна не е още дотамъ закрѣпнала и ние не трѣбва да отиваме да отваряме тъй бързо борба противъ търговцитѣ, индустриалцитѣ и други подобни на тѣхъ съсловия.

Министръ А. Ляпчевъ: Г. Екимовъ! Този законъ не е на г. Саллабашева; той е много по-отрано.

А. Екимовъ: Въпросътъ е за забѣлѣжката за облагане.

Министръ А. Ляпчевъ: Тя е по-стара.

А. Екимовъ: Азъ даже бихъ очаквалъ, че грѣшкитѣ, които направи тъй прибързано бившиятъ министръ на финанситѣ г. Саллабашевъ, най-голѣмиятъ врагъ на търговското съсловие въ България, настоящиятъ почтенъ министръ г. Ляпчевъ, щѣше съ единъ замахъ да ги поправи и да даде право, да се прокара законъ, по законъ обмисленъ, противъ който никой нѣма да роптае. Изглежда, обаче, че настоящиятъ г. министръ на финанситѣ не иска да държи смѣтка за туй нѣщо.

Повдига се въпросъ за корупцията. Г. г. народни прѣдставители! Корупцията е наслѣдство въ нашата държава още отъ турско врѣме. Азъ, макаръ да не помня отъ турско врѣме, по съмъ челъ отъ книги и съмъ видѣлъ, че тогава всичко си е служило съ рушвети и изглежда, че ние, младитѣ българи и по-старитѣ отъ насъ, умѣло сме използвали тази наука отъ турцитѣ и даже въ нѣкои отношения сме ги надпрѣварили. Една отъ най-главнитѣ задачи на почтаемото демократическо правителство, наедно съ партията му, когато пое властта, бѣше: навсѣкѣдъ, къдѣто има корупция, да посегне на нея съ най-силнитѣ удари на законитѣ и да я изкорени, защото само по такъвъ начинъ можемъ да имаме здрава държава, здрави финанси и добъръ народъ, който ще заслужи и добро управление. Но азъ виждамъ и тукъ единъ малъкъ отбой, едно малко отслабване. Отъ страна на народното прѣдставителство се даде делегация на г. министра на финанситѣ и на г. министра на търговията и земледѣлието да направятъ реформи въ персонала на Народната банка и Земледѣлската банка, къдѣто, г. г. народни прѣдставители, сж най-голѣмитѣ злоупотрѣбления и най-голѣма корупция. Ние не трѣбва да правимъ въпросъ само отъ това, че нѣкой си билъ злоупотрѣбилъ 5 л., че други откраднали отъ депозита 50 л. и да го хвърлимъ по 3—4 години въ затвора, а да надзираваме тамъ, къдѣто сж милионитѣ левове, да надзираваме въ Народната банка, къдѣто, макаръ цѣлятъ и капиталъ да фигурира днесъ на книга, той е само фиктивенъ.

Ще ви изтъкна и нѣкои афери: аферата съ братя Симеонови, съглашението съ тѣхъ, аферата съ козарското дружество въ София. Тѣзи афери водятъ началото си отъ старото правителство, но нѣкои отъ тѣхъ се оформяватъ и прѣзъ настоящия новъ режимъ. Направихме силенъ отбой и замѣлчихме. Тѣй щото, желая г. г. министритѣ, къмъ които се адресирамъ, да не забравятъ тия нѣща, да не ловятъ само мухитѣ, но да стѣгнатъ по-здраво паяджината, за да ловятъ и бръмбаритѣ, защото отъ тѣхъ се разяватъ всички.

Сжщото, г. г. народни прѣдставители, ще ви кажа и за корупцията въ армията. Мнозина отъ нашитѣ другари се помъжиха тукъ, въ Народното събрание, съ запитвания, съ питання да посочатъ на нѣкои злоупотрѣбления, обаче изглежда, че демократическото правителство, което се крѣпи отъ такова болшинство въ камарата, не съ такъвъ куражъ пристѣпи да изкорени и тая корупция, която нѣма да опропасти България съ това, което е злоупотрѣбено, но най-много, че дава лоша зараза на нашето младо офицерство и го вкарва въ лошъ пѣтъ. И у насъ асж се е сдобила вече вѣра, че съ честенъ трудъ и постоянство не може да се забогатѣе, а само съ ге-

шефти и злоупотребления. И пожелавамъ г. министърътъ на войната, този старъ ветеранъ, да не се бои отъ нищо, но да наложи своята желѣзна длъжница и тамъ, и да покаже примѣръ на единъ министъръ, който излиза отъ демократическата партия.

Г. г. народни прѣдставители! Развалата въ народа и засаждането на корупцията не могатъ да се изкоренятъ само съ такива ефикасни мѣрки: да отиваме да хвърляме тогозъ или оногозъ въ заплата. Най-големиятъ лѣкъ на болкитѣ е да търсимъ тѣхния зародишъ и да го изкоренимъ. Азъ виждамъ, че и въ това отношение ние сме направили много малко. Учителството у насъ съвсѣмъ е изключило отъ пкти, по които трѣбва да върви; особено основното учителство просто се е ограничило само съ прѣподаванията на своитѣ прѣдмети, безъ да отива да даде каквото и да е морално възпитание на младото българско поколение. Затова азъ ще ви изтъкна, че у насъ въ България има такива прѣстѣпления, каквито въ никой народъ нѣма. Срамъ ме е даже да ги укажа отъ тая трибуна. У насъ има вече осемдесетъ хора, каждѣто баща посѣга на дъщеря си, а да сводници и развратници, разбира се, е обикновено нѣщо. Това е примѣръ, че има голѣма поквара въ българския народъ и, ако не вземемъ мѣрки за по-доброто възпитание на народа, рискуваме единъ денъ да се съенпемъ съвсѣмъ. Правя бѣлѣжка на г. министра на народната просвѣта да не се стреми само да гледа, коя метода е по-добра и да я внесе, но да се загрижи малко, при подбирането на персонала да се обърща внимание и на характера, а най-главно на възпитанието на лицата, които ще се поставятъ да учатъ младото българско поколение — дѣцата.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ бихъ очаквалъ, че врѣдитѣ, които бившиятъ министъръ на финанситѣ нанесе и на демократическата партия, и на хазната, щѣха да го турятъ малко по на друго мѣсто, а не да го пратятъ въ Виена за пълномощенъ министъръ, да се разправа тамъ съ еврейтѣ, съ които сключи заема миналата година и отъ комисионата на който заемъ — побятъ се слухове — той е запналъ лѣвската частъ. Единъ човѣкъ, който съ лошото си управление е компрометиралъ финанситѣ на България, който прѣдлагаше свръхсмѣтни кредити и ни караше тукъ посрѣдъ нощъ да ги гласуваме, който не даваше никакви обяснения, който съ пѣкон свои мѣроприятия и днесъ даже нанася загуба на държавното съкровище — както е случая съ солѣта, каждѣто държавата губи ежегодно 500.000 л. и ги прахосва напразно — не трѣбва да се награждава за тия свои дѣяния, да отива пълномощенъ министъръ въ Виена, защото не е годенъ за тая работа и не компрометира, може би; нашата страна и въ външното ѝ управление, а трѣбваше да се уволни, за да служи за примѣръ на пѣлия български народъ.

Колкото се касае до външната политика на България, азъ не съмъ дипломатъ, но ще си позволя да направя и тамъ нѣколко забѣлѣжки. Днесъ економическитѣ съображения, главно, може да се каже, ръководятъ външната политика на всичкитѣ велики държави даже, а камоли на по-малкитѣ. И азъ бихъ желалъ г. г. министритѣ, които ръководятъ тая политика — защото ние не можемъ да бъдемъ освѣтлени въ нейната най-голема тѣнкоеть; ако тѣ я водятъ благополучно, това ще бѣде за честъ и гордостъ на нашата демократическа партия — да взематъ въ съображение и економическитѣ нужди на българския народъ и често пкти, даже, да правятъ малки политически отстъпки за извѣстни економически придобивки, защото могатъ да взематъ при-

мѣръ въ този пктъ и отъ най-великитѣ държави. Бихъ желалъ даже и г. министърътъ на външнитѣ работи да отговори, защо той не използва кредита отъ 80.000 л., който народното прѣдставителство миналата година съ такова голѣмо усилне успѣ да издѣлва, за да се отворятъ търговски консулства и съ това, ако не много, поне от малко-малко да се даде потикъ на нашата търговия. И туй малко, което извоювахме, остана написано на бѣла книга, а кредитътъ остана неизползуванъ.

Тѣзи сж моитѣ бѣлѣжки, които имахъ да направя, и желая г. г. министритѣ, ако искатъ, да дадатъ обяснения върху нѣкон работи.

Прѣдседателъ: Други оратори нѣма записани. Има думата г. министъръ-прѣдседателъ.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Ако нѣма записани оратори, азъ ще прѣдложа прѣкращение на дебатитѣ.

Д-ръ С. Даневъ: А, не, не!

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Добръ, г. Даневъ, азъ чакамъ. Азъ не желая да бъдемъ обвинени въ събраието, както миналата година, съ тежки обвинения, насочени противъ насъ, противъ правителството, когато тѣ трѣбваше да се насочатъ по другъ адресъ. Желая ли народното прѣдставителство да говори — да говори. Да се покажатъ ораторитѣ. Ако има желающи, азъ ще моля да се вдигне заседанието.

Т. Теодоровъ: Азъ, желая да говоря.

И. Гешовъ: Ние желаемъ да говоримъ

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Отлично.

Т. Теодоровъ: Сега стана много късно и тукъ ми е много студено, та ще моля да остане да говоря слѣдующето заседание.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: То е другъ въпросъ. Ако нѣма оратори, ще прѣдложа единъ дневенъ редъ, ако има — ще прѣдложа другъ. И азъ ще моля народнитѣ прѣдставители, понеже нѣма записани оратори, но има желающи да говорятъ, да се продължатъ разискванията въ слѣдующето заседание; нѣмамъ нищо противъ това. Прѣдседателството взема актъ, че г. Гешовъ изяви желание да говори; сжко и г. Теодоровъ; записа ги въ списѣка; тѣ сж ораторитѣ засега.

Д-ръ С. Даневъ: И азъ ще говоря.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Послѣ и г. Даневъ ще говори, и други ще дойдатъ. Затова моля да вдигнемъ заседанието, защото врѣмето дѣйствително малко е напѣднало, и да имаме заседание въ петъкъ слѣдъ обѣдъ и отъ петъкъ до свѣршване на разискванията по отговора на тронното слово да продължаваме заседанието ежедневно.

Прѣдседателъ: Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които приематъ прѣдложения дневенъ редъ отъ г. министъръ-прѣдседателя за слѣдующето заседание въ петъкъ, заедно съ прѣдложенieto му, щото до свѣршване разискванията по отговора на тронното слово да имаме заседания всѣкидневно, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието. Засѣданието се вдига.

(Вдигнато въ 6 ч. 45 м. вечерта)

Прѣдседателъ: **Д-ръ П. Ораховацъ.**

Подпрѣдседателъ: **Н. Гимиджийски.**

Секретаръ: **Д-ръ И. Дрѣнковъ.**

Началникъ на Стенографското бюро: **Т. Гълъбовъ.**